

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
TERMÉSZETTUDOMÁNYI KAR

A Balkán-térség geopolitikai vizsgálata

SZAKDOLGOZAT
FÖLDTUDOMÁNYI ALAPSZAK

Készítette:

Szuromi Balázs

térképész és geoinformatikus szakirányú hallgató

Témavezető:

Faragó Imre

Tanszéki mérnök

ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék

Budapest, 2011

Tartalom

1. BEVEZETÉS	3
1.1. A szakdolgozat témájának és céljának ismertetése	3
1.2. A Balkán név kialakulása	3
2. A BALKÁN LEHATÁROLÁSÁNAK PROBLÉMÁJA	5
3. A BALKÁN-FÉLSZIGET TERMÉSZETFÖLDRAJZA	14
3.1. Domborzat	14
3.2. Éghajlat	16
3.3. Vízrajz	17
4. A BALKÁN NÉPRAJZI JELLEMZŐI	18
4.1. A Balkán etnikai képe.....	18
4.2. A Balkán nyelvi képe	21
4.3. A Balkán vallási képe	23
5. ORSZÁGHATÁR VÁLTOZÁSOK A BALKÁNON	26
5.1. Birodalmi viszonyok az ókortól a XVIII. század végig	26
5.2. Hatalmi átrendeződések a XIX. században.	27
5.3. Országhatár változás az I. és II. Balkán-háború hatására	28
5.4. Az I. világháború és a délszláv állam létrejötte.....	30
5.5. A II. világháború.....	31
5.6. A délszláv háború, Jugoszlávia széthullása	33
5.6.1. A háború kezdete, Szlovénia.....	35
5.6.2. Harcok Horvátországban	36
5.6.3. Bosznia-Hercegovina függetlenedése	37
5.6.4. Külső reakciók és az amerikai fellépés	38
5.6.5. A daytoni egyezmény.....	39
5.7. Új államok születése a XX–XXI. század fordulóján.....	39
5.7.1. Montenegró	39
5.7.2. Koszovó	40
5.7.3. Szerbia.....	41
6. A BALKÁN GEOPOLITIKAI KÉPE A XXI. SZÁZAD ELEJÉN	42
6.1. A Balkán gazdasági kép a XXI. században	42
6.2. Konfliktusgócok a Balkánon a XXI. század elején	46
7. ÖSSZEGZÉS	48
8. KRONOLÓGIA	49

9. SAJÁT TÉRKÉP.....	51
10. HIVATKOZÁSOK	52
10.1. Irodalomjegyzék	52
10.2. Ábra jegyzék.....	52
11.KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	54
NYILATKOZAT.....	55

1. Bevezetés

1.1. A szakdolgozat témájának és céljának ismertetése

Szakdolgozatom témája a Balkán-térség geopolitikai bemutatása. A geopolitika a XX. században kialakult elmélet, amely az államok nemzetközi kapcsolatrendszerét, szövetségi-hatalmi viszonyait, földrajzi és történelmi szempontokból vizsgálja. A történelem és a földrajz nagymértékben befolyásolja egy térség népeinek életét, célom, bemutatni azokat a politikai eseményeket, amelyek kialakították a XXI. század eleji Balkán képét.

1.2. A Balkán név kialakulása

Nincs Európának még egy olyan földrajzi egysége, amelynek annyiszor változott volna a neve a történelem során, mint a Balkán-félsziget. Elnevezését hol a területén formálódó civilizációktól, hol pedig azoktól a nagy birodalmaktól kölcsönözte, melyek egymást váltották földjén. A terület az ókorban a hellén civilizáció hatása alatt állt, ezért a Hellén- vagy a Görög-félsziget elnevezés terjedt el. A római korról foglalkozó kutatók gyakran Római- vagy Illír-félszigetnek nevezik, ez utóbbi Illíria római provinciáról kapta a nevét, ugyanis számos követője akadt annak az elképzelésnek, miszerint a délszlávok az illírek leszármazottai. Az illír egy kelta nép, amely a Kr. e. 2. évezredtől az Adriai-tenger partján élt, majd beolvadt a Római Birodalomba. Későbbi tanulmányok, melyek a félsziget középkori történelmével és civilizációjával foglalkoztak, időnként Bizánci-félszigetként említik. Az említett nevek használatával egy időben egyes nyugati földrajztudósok és térképészek az Európai Ottomán Birodalom, Európai Törökország, vagy a Nagy Török Birodalom neveken említik a félszigetet. A XIX. század kutatói előtt világossá vált, hogy a délszlávok, nem álltak semmilyen rokoni kapcsolatban a hellénekkal, rómaiakkal, bizánciakkal, és a régi illírektől is különböznek. Így a korábban használt elnevezések már nem voltak összhangban az új tényekkel és ismeretekkel. Szükségessé vált a régi Hellén-, Bizánci-, Római- vagy Illír-félsziget elnevezések és a politikai indíttatású török jelző megváltoztatása. Ezért a geográfusok politikai és történelmi egységek alapján kezdték az addigi neveket földrajzi, illetve természeti fogalmakra cserélni. Az egyes területek a rájuk jellemző földrajzi sajátosságokról, elsősorban jellegzetes hegyláncokról kapták új nevüket.

Az antik kortól egészen a XIX. századig téves elméletek uralkodtak a kérdést illetően. A földrajztudósok majd kétezer éven át ismételték az ókori görög felfogást, mely szerint a Haemus egy hatalmas hegylánc, amely összeköti egymással az Adriai- és a Fekete-tengert. A bizánci periódusban nemcsak az a vélekedés maradt fenn, hogy a Haemus összeköti a Fekete-

tengert az Adriával, úgy vélték, hogy bár az Adria megszakítja, ezt követően a hegylánc folytatódik a tenger másik partján is. (Cvijič, 2009)

Az 1500-as évektől a balkán szó néhány úti leírásban a Haemus szinonimájaként kezdett feltűnni, de még nem számított domináns vagy kizárólagosan használt elnevezésnek, erre csak a XIX. századba került sor. Ez a váltás August Zeune, német geográfus nevéhez fűződik, aki a „Goea” című, 1808-ban megjelent művében említi először a Balkán-félsziget kifejezést. A mű még mindig az ókori téves feltételezéseken alapult, viszont tartalmazza a térség első lehatárolását. Zeune lehatárolása szerint, a Balkán-félszigetet északon a hosszú Balkán-hegylánc választja el Európa többi részétől, ami aztán északkeleten, az Isztria-félszigeten csatlakozik az Alpokhoz, míg keleten két ágra bomolva becsúsz a Fekete-tengerbe. Az ókori a téveszmét az 1830-as években Ami Boué francia geológus és földrajztudós cáfolta meg véglegesen. Rájött arra, hogy az ókorban Haemus néven emlegetett Adriai-tenger és Fekete-tenger közötti hegylánc, mindösszesen 555 kilométer hosszan fut nyugatról keletre, a Timok-völgytől a Fekete-tengerig. Ez a hegység a mai Balkán-hegyvidék, amit a szláv népek Stara Planinaként (Öreg-hegység) ismernek. (Todorova, 1997)

Zeune művének hatására a köztudatba bekerült Balkán név fokozatosan felváltotta a Haemus elnevezést. De mit is jelent a „balkán” szó? A szónak több lehetséges jelentését és eredetét ismerjük, de hasonlóképp a Balkán számos kérdéséhez ezt sem lehet egyértelműen eldönteni. Kiss Lajos szerint a „*balkan*” szó hegyet vagy hegyláncot jelent. (Kiss, 1980)

Egyes források szerint az oszmánok a „*balkan*”-t először az általános "hegység" jelentésében használták hozzátevé egy másik nevet vagy jelzőt, amely megadta a pontos földrajzi helyet. Ezek hatására széles körben elfogadottá vált, hogy a "*balkan*" szó és név az oszmánokkal együtt érkezett meg a félszigetre. Az iráni-török etimológia eszerint azonban a szó a sár vagy iszap (*balk*) kifejezésből származik, ami a török *-an* kicsinyítő képzővel bővült. Ennek viszont nincs írásos nyoma az oszmánok előtti korból, annak ellenére, hogy ekkor számos török vagy turko-iráni törzs telepedett le vagy vonult át a félszigeten. Az viszont bizonyítható, hogy a *Balkhan* nevet már a XI. században használták egy a Kaszpi-tengertől keletre nyújtózó hegylánc nevéként, amit török törzsek népesítettek be. Ez megalapozhatja azt a kevésbé elterjedt hipotézist, mely szerint a név preoszmán lehet (minden bizonnyal a perzsa "*Bala-Kana*", azaz "magas, nagy, büszke ló" kifejezésből ered), s a félszigetre a XII-XIII. században hozták be a kun, besenyő vagy más török törzsek, akik a Balkhan-hegységre emlékezve, a nevet a Haemusra alkalmazták. (Todorova, 1997)

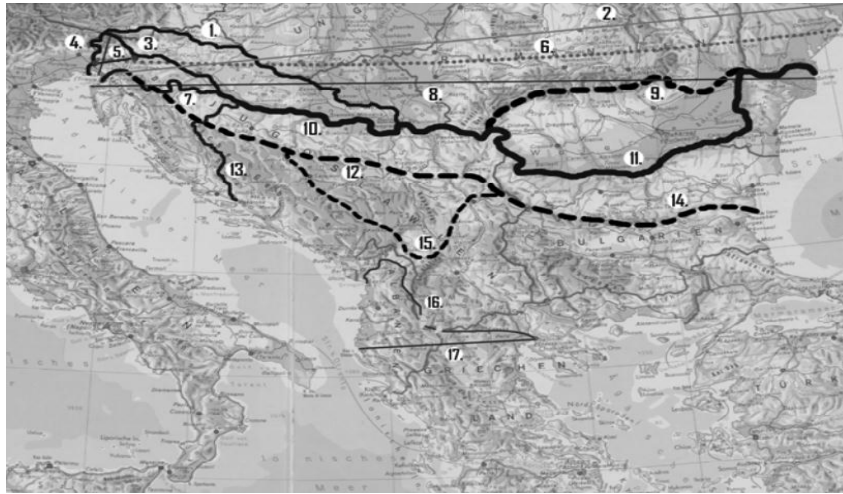
2. A Balkán lehatárolásának problémája

A Balkán-félsziget lehatárolásának problémája egyidős a félsziget születésével. A Balkán történelme során politikailag mindig heterogén volt. Sosem volt egységes, mindig valamilyen nagyhatalom érdekszférájában állt. A heterogenitás az itt élő népcsoportokra is jellemző. Nem lehet pontos kulturális, néprajzi határt meghúzni a rengeteg átfedés, keveredés miatt. További problémát okoz, hogy a XIX. századtól a Balkán név egyre inkább, mint negatív jelző szerepel a köztudatban.

A Balkán-félsziget Délkelet-Európában található. Keletről, délről és nyugatról tengerekkel határolt. A Fekete-, a Márvány-, az Égei-, a Földközi-, a Jón- és az Adriai-tenger partjai egyértelműen kijelölik a határt. Az igazi problémát az északi határ kijelölése okozza. A XIX. és a XX. század folyamán több geográfus próbálta meghatározni a térség határait. Ezek közül napjainkra a leginkább elterjedt és elfogadott lehatárolás, Jovan Cvijič nevéhez fűződik. Cvijič lehatárolása nem vesz figyelembe sem országot, sem etnikai határokat, ugyanis ezek a határok nem állandóak, évtizedről évtizedre változhatnak. A lehatárolás az 1920-as évek állapotát tükrözi, így az akkori osztrák örökös tartomány Krajina és a Partvidék (Görz, Gradiska és Isztria) is a Balkánhoz tartozik. E területek nagy része a későbbi Szlovénia területére esnek, amely kulturálisan közelebb áll Közép-Európához, sem mint a Balkánhoz. Ezért e ponton eltértem Cvijič beosztásától és Krajina valamint Görz és Gradiska területét Közép-Európához soroltam, de Isztriát a Balkánhoz.

A Száva és a Duna folyók, melyek völgyei a Kárpát térség peremén találhatóak, földrajzi tekintetben pontos határt képeznek. Ugyanakkor a Kulpa és Száva folyó találkozásától nyugatra már nehéz az északi határt meghatározni. Általánosan elfogadott elképzelés szerint a Kulpa folytatásában, egyenes vonalat húzva a Dinári-hegyvidéken keresztül Fiume irányában az Adriai-tengernél vonhatjuk meg a határt. Ez a határ több szempontból is mesterségesnek tekinthető. Nem esik egybe földrajzi egységekkel, hiszen átszeli a Dinári-hegyvidéket, kettéválasztja a szláv lakosság tömegét és a politikai határokat is. Cvijič szerint, természetesebb a félsziget északi határait a Kulpa folyó torkolatától elindulva a Száva felső folyása mentén, a Ljubljana-medencén keresztül a Dinári-hegyvidék és az Alpok találkozásáig haladva, nyugati határát pedig az Isonzó folyónál meghúzni. A kicsiny Isztriai-félsziget ugyancsak a határai közé esik. Az északi határ keleti része, a Száva és Duna a Vaskapuig emberföldrajzi szempontból pontatlan. A határ egy homogén etnikai csoportot szel ketté. A két folyó bal partján, a Kárpát-medencében, Horvátországban, Szlavóniában és Szerémségben, Bácskában és Bánságban, a lakosság többségét, vagy legalábbis jelentős részét

szlávok alkotják. A Balkán-félsziget ezáltal egybeolvad, és egységet képez a szomszédos közép-európai területekkel. (Pap, 2007)

1. ábra: A Balkán északi határai

Különböző forrásokban a Balkán északi lehatárolására 15 variációt találtam és további 2-t a Balkán déli határáról:

1.Duna–Dráva vonal: Györffy I. (1884–1939)–Strömpl G. (1885–1945)

2.Sematikus egyenesként a Trieszt–Odessza vonal

3.Duna–Száva–Trieszti-öböl: Lóczy L. (1849–1920)–Cholnoky J. (1870–1950)

4.Duna–Száva–Isonzó: Jovan Cvijič (1865–1927)

5.Duna–Száva–Ljubljana–Gorizia vonal: Ricchieri G, (1861–1926)

6.A 46°-os szélességi kör által határolt félsziget: Renier H, (1933)

7.Száva–Kulpa–Trieszti-öböl: Mendöl T. (1905–1966)–Lóczy L. (1849–1920)

8.Duna delta–Isztriai-félsziget vonal: Kogutowitz K. (1886–1948)

9.Déli-Kárpátok vonulata: Lóczy, Cholnoky, Mendöl T, Szabó P. Z. (1901–1965)

10.Duna–Száva vonal: György A. (1881), Havass R. (1852–1927)

11.Duna vonala: Tóth Z. (1899–1972), Hézszer A. (publ. 1916)

12.Dinaridák gerincei: Hézszer A, Morgenstern H. (1856–1940)

13.Duna–Száva–Una vonal: Tóth Z- (1889–1975)

14.Balkán-hegység vonulata: A. Zeune (1778–1853), Morgenstern H. (1856–1940)

15.Balkán-hegység–Sar Planina–Rigómező–Dinaridák: Morgenstern H (1856–1940)

16.Szaloniki-öböl–Fekete-Drin völgye: Cholnoky szerint a déli Balkán északi határa

17.Szaloniki-öböl–Vlorëi-öböl: Mendöl T. szerint a déli Balkán északi határa

A geográfusok által meghúzott természetföldrajzi határvonalak nem esnek egybe az országhatárokkal, így nem tudjuk egyértelműen mely országok tartoznak a térségbe. Van néhány ország, amiről nagyon nehezen lehet eldönteni a térség része-e vagy sem. Hová tartozik Románia: a Balkánhoz vagy Közép-Európához? Vagy Horvátországot, amely Jugoszlávia létezésig a Balkán része volt. A felbomlás után viszont megkérdőjeleződött a Balkánhoz való tartozása. Bele kell-e foglalni a Balkánba Szlovéniát, amely földrajzilag és kulturálisan is annyira közel áll Ausztriához? Érdekes Törökország helyzete. Európai része tagadhatatlanul Balkán, de az ázsiai része biztos nem. És végül Görögország kettős elhivatottsága: egyszerre balkáni és mediterrán. Világos, hogy merev elhatárolásokat lehetetlen tenni. Vizsgálódásomból kiderült, hogy államhatárokhöz igazítva lehetetlen a Balkán határait konkrétan megvonni. Ezért a mai országhatárokat figyelmen kívül hagyva történeti földrajzi tájak segítségével határolom le azokat a területeket, amelyek a Balkán részeit képezik. A történeti földrajzi tájak letűnt közigazgatási egységek tovább élő formái. Ezeknek határait ugyanis sem a térségre jellemző új állam születése, sem régiek felbomlása nem tudja megváltoztatni.

2. ábra: A Balkán történeti földrajzi tájainak vázlata

Albánia a története folyamán végig más birodalmakhoz tartozott. A területét az albán etnikum különíti el a környezetétől. 1501-től végleg az Oszmán Birodalom tartománya lett 1912-től független. (Markó,1994)

Bosznia a Balkán-félsziget nyugti részén helyezkedik el a Száva vízvidékén. Az ókorban a területet a Római Birodalom bekebelezte, Kr. u. I. században és Illíriához csatolta. A VII. században a Bizánci Birodalom része lett, de a század végére szláv kézre kerül. A XII. században Magyarország megszerzi északi területeit és 1138-ban Ráma néven a magyar királyi területek közé sorolja. Pár évvel később időlegesen 1160-ban Bizánchoz kerül, de később, egészen a XV. század végéig ismét magyar terület. A XV. században, Jajca eleste után, 1482-ben Bosznia teljes területe oszmán kézre kerül. A török fennhatóság után 1878-ban a berlini kongresszus döntése értelmében az Osztrák–Magyar Monarchiához került a terület igazgatása. Az osztrák-magyar kormányzat 1908-ban Bosznia és Hercegovina teljes beolvasztása mellett döntött. Az I. világháború után Bosznia a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része. Az 1939-ben Horvátországhoz és Szerbiához csatolták. Miután egész Jugoszláviát elfoglalta a német haderő, Boszniát a Független Horvátországhoz csatolták. A háború végén az 1946-os alkotmány szerint Bosznia és Hercegovina a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság hat tagköztársaságának egyike lett. Jugoszlávia szétesése után 1994 márciusában létrejött a Bosznia-Hercegovinai Föderáció, amelyben a történelmi Bosznia és Hercegovina egyesült. Központja: Sarajevó. (Markó, 1994, Wikipédia)

Bulgária a Fekete-tenger partján fekvő tartomány. A szkíták és a görögök fennhatóság után előbb római, majd bizánci kézre került. A népvándorlás során nagyszámú szláv népesség érkezett a térségbe. Az első bolgár állam 632-1018 állt fenn, majd ismét bizánci uralom alá került. A Bizánci Birodalom újabb meggyengülése után a bolgárok visszafoglalták a területet és 1185-1396 között létrejött a második bolgár állam. Ennek a birodalomnak a török uralom vetett véget. Az Oszmán Birodalom válsága 1878 Bulgária függetlenedéséhez is vezetett, létrejött a harmadik bolgár állam. A Balkáni háborúk határvitái sorozatos háborúkra vezettek a szomszédokkal. Legfontosabb városai Szófia, Plovdiv. Jelenleg önálló köztársaság, mai határai 1947-ben alakultak ki. (Markó, 1994)

Dalmácia az Adriai-tenger Dinaridáktól nyugatra eső területein és a hozzá tartozó szigeteken terül el. Az ókorban Illíria része. A középkorban a Magyar Királyság és a Velencei Köztársaság versengett érte. Mielőtt a XIX. század elején osztrák tartomány lett, állt magyar, török, francia és velencei kézen. Az I. világháború után néhány szigetet leszámítva a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része. A II. világháború alatt Olaszország és Horvátország osztotta fel egymás között. 1945 után nagy része Horvátországhoz, a Kotori-öböl környéke pedig Montenegróhoz került, Jugoszlávián belül. A térség legnagyobb városai: Split, Ragúza, Kotor. Ma Horvátország része. (Markó, 1994)

Dobrudzsa a Duna alsó folyása és a Fekete-tenger között, a Duna-deltától délre fekszik. Amit ma Dobrudzsának ismerünk, az csak a történelmi Dobrudzsa északi része, déli része jelenleg Bulgáriához tartozik. A történelmi Dobrudzsa annak a területnek a déli részét foglalja el, amelyet az ókorban Kis-Szkitia néven ismertek. A XIII. században a Bolgár Birodalom része, a XV. században pedig török fennhatóság alá kerül. A Török Birodalom hanyatlása után Dobrudzsa déli részei hosszas viták után Bulgáriához került 1878-ban és 1913-ig Bulgária részét képezték. Azonban a II. Balkán-háború után a területet Romániához csatolták. A II. világháború kitörése után Bulgária Dobrudzsa visszacsatolását követelte. Területi követelését a tengelyhatalmak támogatták. 1940-ben a krajovai megállapodás értelmében a terület visszakerült Bulgáriához. A II. világháborút lezáró békeszerződés területi módosításai a krajovai megállapodást érvényben hagyta, így a déli terület ma is Bulgária része. Legnagyobb városai Konstanca és Tulcsa. Ma nagyjából Romániához, kisebb részben Bulgáriához, egy aprócska része pedig Ukrajnához tartozik. (Markó, 1994)

Epirusz görög tartomány a mai Görögország északnyugati részén. Területe nagyjából megegyezik az azonos nevű római provinciáéval. A római és bizánci fennhatóságot török követte. 1829-től a független Görögország része. (Markó, 1994)

Havasalföld, régi magyar neve Havaselve. Északon a Déli-Kárpátok, nyugaton, délen és keleten a Duna folyam határolja. A Havasalföld Olttól nyugatra eső részét Olténiának, az Olttól keletre eső részét Muténiának hívják. Havasalföld a IX-XIV. század között több kis román államalakulat egyesítésével jött létre. Kezdetben a Magyar Királyság hűbéresének számított. Az 1400-as évektől viszont a Török Birodalom fennhatósága alá került, ami egészen a XIX. század első feléig tartott. 1859-ben perszonálunióra lépett Moldvával, ekkor jött létre Románia, a török birodalom autonóm státuszú területeként. Állami függetlenségét 1877-ben kiáltották ki. Ma Románia területéhez tartozik. (Markó, 1994)

Hercegovinát északon Bosznia, nyugaton Dalmácia, délen és keleten Montenegró illetve Szerbia határolja. Hercegovina nagyhatalmi függése, hovatartozása egyezik Boszniáéval, azzal a kivétellel, hogy Hercegovina nem volt a Magyar Királyság hűbérese. 1448 létrejött a Hercegovinai Fejedelemség, ami 1482 török kézre került. Legfontosabb városa Mosztár. Jelenleg Bosznia-Hercegovina része. (Markó, 1994)

Horvátország az Adriai-tenger partján fekvő történelmi tartomány. Nem egyenlő a mai Horvátországgal. A Római, majd a Bizánci Birodalom része. A kereszténység felvétele után megalakult a Horvát Királyság 925-ben, amit Szent László 1091-ben elfoglalt és Horvátország néven a Magyar Királyság tartományává tett. Az XV. század első felében a törökök elfoglalták keleti területét. Az mohácsi csata után, Horvátország nyugati része

Habsburg kézre került. Az 1868-ban megkötött magyar-horvát kiegyezés után Horvátország és Szlavónia egyesítésével létrejött Horvát-Szlavónország, ami továbbra is a Magyar Korona része. Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlását követően, az első világháború után, Horvátország a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett. Ez az államalakulat 1929-től Jugoszlávia néven ismert. A II. világháború idején, sok száz év után, Horvátország ismét független egy rövid időre, majd újra Jugoszlávia egyik föderatív köztársasága lett. Jugoszlávia felbomlása során Horvátország 1991-ben kiáltotta ki függetlenségét és önálló köztársaság Isztriával, Dalmáciával, Fiumével és a dalmát szigetekkel kiegészülve. (Markó, 1994)

Isztria kis félsziget az Adriai-tenger északi részén. Az ókorban illír törzsek lakták, Kr. e. 177-től a Római Birodalom része. A Nyugat-Római Birodalom összeomlása után kezdetben a keleti gót királyság, 539-től a Bizánci Birodalom része. A VIII. század végén a Frank Birodalomhoz csatolják. A XIII. században Velence fennhatósága alá kerül. 1805-ben Napólen foglalta el a területet és az Illír Királyság részévé tette. 1919-től Olaszország része. A II. világháború után felbomlásáig, Jugoszlávia része. (Markó, 1994)

Koszovó (Rigómező) Az ókorban a terület Római Birodalom része volt. A római fennhatóság után bolgár, szerb, és bizánci kézen volt. A XII. században teljesen beolvasztották a Szerb Királyságba. Az első és második rigómezei csatavesztés után török fennhatóság alá került. Az I. Balkán-háborút lezáró londoni egyezmény Koszovót Szerbiához csatolta 1912-ben. Az első világháború alatt az Osztrák–Magyar Monarchia, illetve Bulgária csapatai megszállták. A második világháború idején Albánia része lett, és Olaszország megszállása alá kerül. 1943-ban az olasz csapatok helyére németek érkeznek, és 1944-ig, a jugoszláv partizánok megérkezéséig az ő fennhatóságuk alá tartozott. A II. világháború után ismét Szerbia része. Függetlenségét 2008-ban mondják ki. (Wikipédia)

Makedónia a Vardar és Sztruma vízvidékét foglalja magába. Ez a régió nem egyezik meg az ókori Makedónia provinciával. Az ókorban területén trákok éltek. A rómaiak Kr. e. 148-ban hódították meg a területet, és Makedónia provincia részévé tették. Ezután bizánci fennhatóság alá került. A IX-XIII. század között felváltva volt bizánci és bolgár kézen. Az 1389-ben bekövetkezett rigómezei vereség után a Török Birodalom részévé vált. Az első Balkán-háború során Szerbia magához csatolta a területet, ezáltal 1918-tól a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, 1929-től pedig a Jugoszláv Királyság része lett. A II. világháború alatt, 1941-től, nyugati része az olasz ellenőrzés alatt álló Albániához, illetve Pindoszi Fejedelemséghez, keleti fele pedig Bulgáriához került. Miután jugoszláv ellenőrzés alá került, 1944-ben kikiáltották a Macedón Népköztársaságot, amely csatlakozott Jugoszláviához. Az ország 1991 szeptemberétől független köztársaság.

Montenegrót délnyugaton az Adriai-tenger, nyugaton Horvátország, északnyugaton Hercegovina, északkeleten Szerbia, keleten Koszovó határolja. A VII. században betelepült szlávok a helyi illír lakossággal keveredve létrehoztak egy független fejedelemséget. A Duklja Fejedelemséget 1077-ben a pápa független államnak ismerte el. Azonban nem sokkal később a Bizánci Császárság elfoglalta. A XII. század végétől a XV. század közepéig Montenegró mai területének nagy része a szerb állam részét képezte. Ezután újabb rövid független korszak következett, majd az Oszmán Birodalom elfoglalta a terület nagy részét. Montenegrót 1878-ban a berlini kongresszuson újra független államnak ismerték el. 1916-ban az Osztrák–Magyar Monarchia elfoglalta az ország területét. Az I. világháború elvesztése után az 1918-ban kikiáltott Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett. A 1941 áprilisában olasz megszállás alá került. A II. világháború után Jugoszlávia tagköztársasága lett. 2006. június 3-ától önálló állam. Legfontosabb városa Podgorica. (Markó, 1994)

Peloponnészosz a Balkán-félsziget déli részén, a Peloponnészoszi-félszigeten fekszik. A bronzkori égei, valamint a mükénéi civilizáció központja volt. A felemelkedő Róma Kr. e. 146-ban hódította meg. A római kor után évszázadokra a Bizánci Birodalomhoz tartozott. A Bizánci Birodalom felbomlása után kisebb része a Velencei Köztársaság, nagyobb része az Oszmán Birodalom része lett. 1829-től a független Görögországrésze. (Markó, 1994)

Ó-Szerbia a mai Szerbia állam történelmi magva. Szerbia területe a Vajdaság és Koszovó nélkül. A Száva-Duna vonalától délre terül el. Az első állam a területen a Római Birodalom volt. Az ország mai lakosai, a szerbek a VII. század második felében foglalták el a területet, amit a bolgárok 986-ban fennhatóságuk alá vontak. Az akkor megerősödő Bizánci Birodalom azonban 1018-ban megszerezte a területet. 1190-ben létrejött a Szerb Fejedelemség, ami 1217-ben Szerb Királyság néven függetlenedett Bizánctól. Az 1389-es rigómezei csata után a középkori szerb állam, török vazallus területekre bomlott. 1459-ben, Szendrő eleste után Szerbia egész területe török fennhatóság alá került, egészen 1878-ig, amikor is sikerült teljesen függetlenednie. Az első Balkán-háború során Szerbia megszerezte mai területén kívül (a Vajdaságot leszámítva) Macedónia területét is. Az I. világháborúban a nyertesek között szerepelt. Szerbia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország és Szlovénia egyesüléséből létrejött a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság. Az egységes állam 1929-ben a Jugoszlávia nevet vette fel. A II. világháborúban az állam megszűnt és Szerbia a Harmadik Birodalom illetve a Magyar Királyság fennhatósága alá került. 1945-ben újra egyesültek a délszláv területek. Ma Szerbia része. Legjelentősebb városa Belgrád. (Markó, 1994)

Raška délnyugat Szerbiában található, keleten az Ibar és Lim folyó, délen Koszovó határolja. A Római, majd a Bizánci Birodalom része. Ezt követően a szerb állam területe lett.

A 11. század végétől ispánság. Raška a 15. század közepén oszmán fennhatóság alá került, és vált a török uralom idején a Novipazari Szandzsák egyik központjává. Jelenleg legnagyobb része Szerbiához, déli része Montenegróhoz, illetve Albániához tartozik. (Wikipédia)

Szandzsák: történelmi tartomány a Szerbia és Montenegró határvidékén. Koszovóval a középkorban a szerbek fő lakóterületét alkották. A XV. századtól török fennhatóság alá kerül. A XVIII. században a Boszniai pasalik és a Ruméliai vilajet között volt felosztva, 1878-ig. Ekkor az Osztrák-Magyar Monarchia igazgatása alá került. 1908-ban Bosznia-Hercegovina annexiójakor a Monarchia visszaadta Törökországnak, így az csak az 1912-es első Balkáni-háborúban került végleg szerb igazgatás alá. Jelenleg területén Montenegró és Szerbia osztozik. (terkepek.adatbank.transindex.ro)

Szlavónia két különböző történelmi régiót jelöl a Dráva és a Száva között. A középkori Szlavónia a Dráva–Száva–köze nyugati felét foglalta el. Ez a terület nem volt a Magyar Királyság szerves része, hanem annak keretén belül önállóságot élvező tartomány (bánság, illetve hercegség). A XI. században Szent István király a Magyar Királyság fennhatóság alá vonta a szláv lakosságú területet, Szlavón Bánság néven. A mohácsi vereség idejétől fogva a XVII. század végéig török uralom alatt állt. Az újkori és mai Szlavónia területe a középkortól jelentősen különbözik. Az újkori Szlavónia elnevezés a korábbival ellentétben a Dráva–Száva–köze keleti felét jelentette. Ez a vidék a középkorban még Magyarország szerves részét alkotta, csak az újkorban került Horvátországhoz. A mai Szlavónia megegyezik az újkori Szlavónia területével a Nyugat-Szerémséggel kiegészülve. Az 1868-ban megkötött magyar-horvát kiegyezés után Horvátország és Szlavónia egyesítésével létrejött Horvát-Szlavónország, ami továbbra is a Magyar Korona része volt. Jelenleg Horvátország részét képezi. (Wikipédia)

Thesszália történelmi tartomány a mai Görögország középső részén. A rómaiak Makedónia provinciához csatolták a területet. A Római Birodalom felbomlása után a Bizánci Birodalom része lett, amit szerb uralom követett. Ezt rövid függetlenség követte, ami után 1394-ben az Oszmán Birodalom fennhatósága alá kerül. A XIX. században kerül vissza a függetlenné vált Görögországhoz, amihez ma is tartozik. (Markó, 1994)

Trákia történelmi tartomány a Balkán-félsziget délkeleti részén. A Balkán-hegységtől délre, a Rodopétól keletre a Boszporuszig, a Márvány-tengerig és a Dardanellákig terjed, nagyrészt a Marica vízgyűjtőjéhez tartozik. Középkorban a Bizánci Birodalom magja, majd a XIV. századtól kezdve Rumélia néven a törökök európai terjeszkedésének kiindulópontja volt. Az 1877-78-as orosz-török háborút lezáró San Stefanó-i béke Trákia nagy részét Bulgáriának jutatta volna, de berlini kongresszus török kézen hagyta. A török fennhatóság

alól először Felső-Trákia szabadult fel 1885-ben és Bulgáriához került. Az első Balkán háborúban egész Trákia bolgár igazgatású. Egy évvel később a második Balkán-háborúban azonban a törökök visszafoglalták. Az első világháború végén a görögök megkapták a vesztes bolgárok égei-tengeri kijáratát és Kelet-Trákiát. Az újjászülető Törökország azonban másodsorra is visszafoglalta a Maricától keletre eső területet, amely máig a részét képezi. A második világháborúban Nyugat-Trákia ismét bolgár kézre került, a háború után azonban a görögök visszakapták. (Markó, 1994)

Ezen történelmi tartományok mellett beszélhetünk történelmi egységekről is a Balkán térségben. Ezek az egységek leginkább a római korból származó provinciák voltak. Egyes egységek neve megegyezik történelmi tartományok nevével, de ezek határa a legtöbb esetben nem esik egybe.

Akhájiát nyugatról Görögország partjai, délről Kréta, és Rhodosz szigetek, keletről Kis-Ázsia, északról a trák-makedón partok határolták. Miután Görögország elvesztette függetlenségét római provincia lett. Legfontosabb központja Athén. (Wikipédia)

Epirusz az ókori görög Epirosz tartományt és Akarnániát foglalja magába. Makedónia majd Akházia provincia része, csak az I. században lett önálló provincia. (Wikipédia)

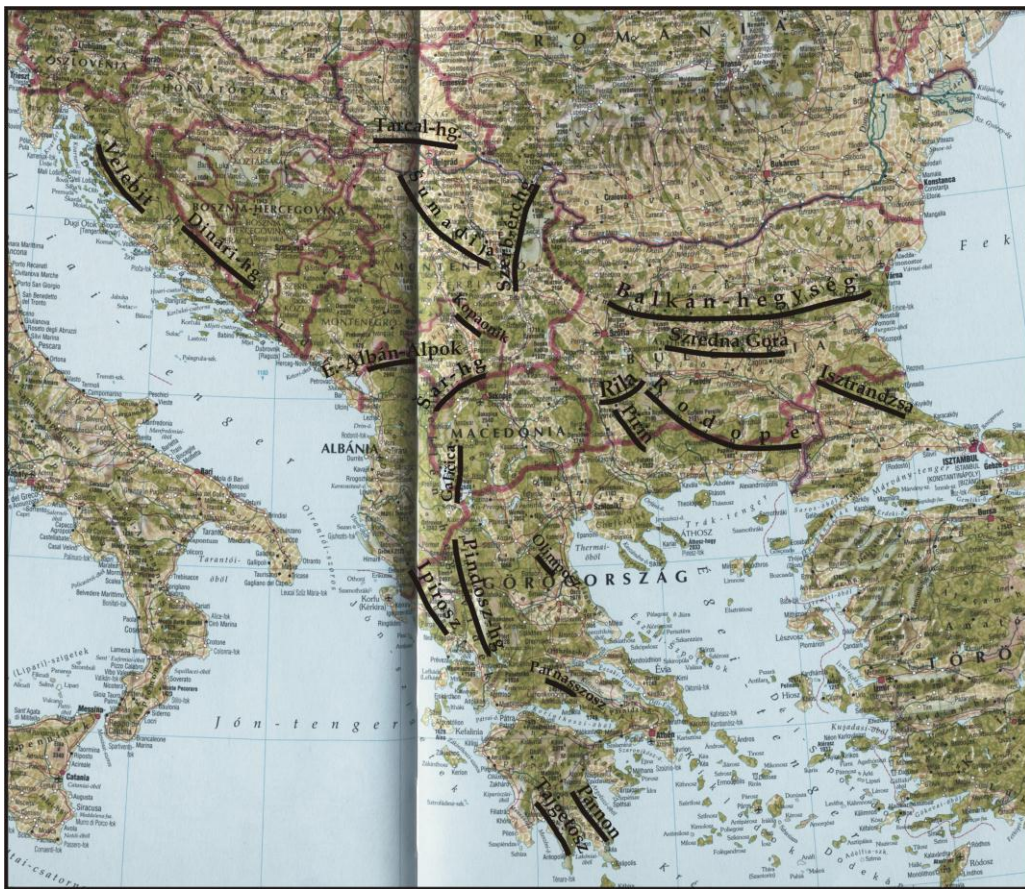
Illíria, történelmi egység a napóleoni háborúk idején a Habsburg Birodalomtól elcsatolt és Franciaországhoz kapcsolt délszláv országrészek: Dalmácia, Fiume, Isztria, Trieszt, Görz, Karintia, Krajna és Horvátország Száva-jobbparti része. 1849-ben számolták fel. Az Illír tartományok léte nagy hatással voltak a délszláv nemzeti mozgalmak fellendülésére. Illíria a Balkán nyugati részén fennállt ókori római provincia neve. (Wikipédia)

Makedónia egy ókori államalakulat volt a Balkán északi részén, az ókori Görögország szomszédságában. Nem összekeverendő a modern Macedónia állammal, amelynek területével csak kisebb átfedésekben közös. Makedónia leghíresebb uralkodója Nagy Sándor, kinek birodalma, Makedóniából, Hellászból és a Perzsa Birodalom satrapáiból állt, halála után nem sokkal felbomlott. Makedónia függetlenségének a Római Köztársaság vetett véget. (Wikipédia)

Moesia-t délről a Balkán-hegység, nyugaton a Drina folyó, északon a Duna a Vaskapuszorosig, keleten pedig Fekete-tenger határolja. A régiót főleg trákok és illírek lakták. Kezdetben egy provincia volt, majd alsó és felső Moesia-ra esett szét (Moesia Superior és Moesia Inferior). A Római Birodalom felbomlása után megszűnt. (Markó, 1994)

3. A Balkán-félsziget természetföldrajza

3.1. Domborzat

3. ábra: A Balkán domborzati vázlata

Az Balkán-félsziget Európa egyik legváltozatosabb és legösszetettebb nagytájcsoportja. A félsziget változatos domborzata abból adódik, hogy a magként viselkedő óidei belső-hegytömegeket (*Vardar-övezet, Szerb–Macedón- és a Trák-rögvidék*) fiatal gyűrt hegységek (*Dinaridák, Hellenidák és a Balkanidák*) ágas-bogas láncai fogják össze. A rög- és gyűrt hegységek kapcsolata mellett érdekes a Balkán átlagmagassága, ugyanis legmagasabb csúcsa sem éri el a 3000 m-t (Muszala, 2925m), de mégis Európa egyik legnagyobb átlagmagasságú tája. Az összeurópai 6%-os átlaggal szemben területének több mint 15%-a fekszik 1000 m-nél magasabban.

A Balkán-félsziget központi részét észak-déli irányban szeli át és egységbe forrasztja a *Vardar-övezet* szerkezeti egység. Az övezet jóval túlnyúlik a Vardar-völgyön. Az övezet egy 700 km hosszú folyosószerű térség, aminek a részei a Tarcisus-hegység, a Kopaonik, a Demirkapi, a Skopjei-medence és Rigómező. Az övezet tagjait ofiolitos és mélytengeri üledéksorok építik fel, amelyek a középidői óceáni időszak emlékei. A térség a rajta áthaladó Vardar folyóról kapta a nevét.

A *Vardar-övezettől* keletre óidei kőzetmagvú, de középidői üledékekkel övezett hegyvidékek sorakoznak. A Vardar és a Sztruma között a *Szerb–Macedón-rögvidék* medencékkel tagolt erdős középhegység. Részei: Šumadija, Osogovska Planina, Strumentimedence és a Niši-medence. A táj északi részén a Morava folyó tart a Duna felé.

Bulgária déli, délnyugati, részén, a Sztrumán túl a Marica-Ergene alföldjéig terjedően a *Trák-rögvidék* hegytömegei magasodnak. Legnevezetesebb tagjai, a félsziget legmagasabb hegységei: a Rila és a Pirin, ezeken kívül ide tartozik a Balkán legnagyobb területű vonulata a Rodope is. A Rila-hegység (Muszala, 2925 m) a Balkán teteje. A hegység nagy részére jellemzőek a glaciális formák, amik a negyedidőszaki eljegesedésnek köszönhetőek. A hegység fontos vízváltó csomópont; itt fakad a Marica és a Meszta, valamint a Duna felé tartó Iszker. A Rilától délebbre, kisebb területű hegység a Pirin húzódik. Átlagmagassága meghaladja a Rilát, a legmagasabb csúcsa a Vihren, (2915 m). A hegység fő tömege kiemelt sásbérc, amelyet lesüllyedt medencék és völgyek vesznek körül. Fő részeit gneisz és kristályos pala építi fel. A gneisz és gránitcsúcsok oldalában negyedidőszaki kárfülkék nyílnak, bennük apró tavak több százaival. A rögvidék harmadik tagja, a Mesztától keletre fekvő Rodope, ami jóval alacsonyabb (Perelik, 2191 m). Északról a Marica, délről az Arda folyó határolja. Fő tömege kristályos palából áll.

A Balkán-félsziget északnyugati oldalán Európa egyik leghosszabb hegysége az 1300 km hosszú *Dinaridák* húzódik. A hegység három egymástól merőben különböző vonulatból áll. A belső öv, aminek átlagmagassága 1000-1400 m, gyűrt-takarós szerkezetű kristályos kőzetekből épül fel, de előfordulnak a *Vardar-övezetből* átnyúlt ofiolitos takarók is. A középső öv több ezer méter vastagságú középidői mészkőből áll. Karsztos formakincsei világhírűek. Magassága nem mindenhol lépi át a középhegységek magassági határát. Legjelentősebb részei a Velebit, a Bosnyák-Magaskarszt (itt található a hegyvidék nevét adó Dinári-hegység), valamint a legdélebbi tagja az Észak-Albán-Alpok. Itt található a *Dinaridák* legmagasabb pontja, a Jezerece (2694 m). A külső övét a középidői mészkövön kívül harmadidőszaki flis építi fel. A parti vonulat része az Isztriai-félsziget.

A Dinaridák déli folytatásában a *Hellenidák* az Égei-tengerig futnak, és onnan szétdarabolódva kiterjedt szigetvilágot alkotnak. Szintén három párhuzamos övezetre tagolódik. A belső övhöz tartozik a macedón–koszovói, illetve a macedón–albán magas, negyedidőszakban eljegesedett, látványos határhegységek, a Šar planina, a Korab, illetve a Galičica. A belső részhez tartozik az Olimposz (2911 m). A középső övezet középidői mészkőből épül fel. Részei a Pindosz és a Parnassosz, a Peloponészosz-félszigeten pedig a Tajgetosz, és a Párnon. A *Hellenidákhoz* sorolhatjuk még az Égei-tengerből kimagasodó több

ezernyi szigetet, amik a *Hellenidák* alpi takaróroncs-maradványai. A külső öve a Jón-tenger partján magasodig. Jura–eocén kori üledékekből álló rétegsor fedi. Része például az Ipirosz-hegység.

A félsziget harmadik lánchegység jellegű nagy tájegysége a *Balkanidák* térsége. A Kárpátok folytatásaként átnyúló vonulatok alacsonyabbak, mint a *Dinaridák*. Fontos éghajlatválasztó szerepet töltenek be, gátat szabnak, a Havasalföld felől érkező hideg légtömegeknek, ezáltal kellemes klímát biztosítanak a Balkán-hegységtől délre fekvő területeknek. A itt is jól elkülönül a három vonulat. A Déli-Kárpátok folytatását jelentő belső vonulat legészakibb része a Szerb-érchegység, amit vastag mészkőtakaró borít. A Marica terjedelmes medencerendszere fölött emelkedik a Szredna Gora, aminek a legmagasabb pontja már csak 1604 m a (Bogdan-tető). A belső öv része még az Isztrandsza, ami Fekete-tenger szegélyéig kihúzódik. A három öv közül a középső emelkedik legmagasabbra. Ez a szűkebb értelemben vett Balkán-hegység, amit a bolgárok Sztara Planinanak neveznek. Főcsúcsa, a Botev (2376 m). Az egykori hóhatár alatt maradt magas övezeteknél kristályos palatörmelék lejtők találhatóak. A legészakibb öv az Elő-Balkánnak nevezett külső vonulat. Szerkezetét és domborzatát az észak felé egyre alacsonyodó redők határozzák meg. A Duna felé haladó folyók erősen felszabdalták réteglépcsőit. (Gábris, 2007)

3.2. Éghajlat

A domborzathoz hasonlóan a félsziget éghajlata színes és mozaikszerű. A valódi mediterrán klíma csupán a tengerpartokra korlátozódik. A középső és déli adriai partvidék, az Égei-szigetvilág jellegzetes mediterrán területek, de a központi, magas hegyláncokat leszámítva ebbe a klímátípusba sorolható a félsziget Égei- és Jón-tenger által közrefogott délies, Görögországhoz tartozó része is. A félsziget belsejében a magasság és a tengerektől való távolság függvényében megjelenik a kontinentális klíma: elsősorban a kontinens északi felében, a Dinaridák belső vidékétől a Dobrudzsáig terjedő övezetben jellemző. A peremi mediterrán és belső kontinentális területek között ezen éghajlatok átmeneti változatai alakulnak ki. A magasabb hegyvidékeken a hegyvidéki klíma kerül uralomra.

A félsziget hőmérséklet-értékei északról-dél felé nőnek, a különbség azonban csak a téli hónapokban meghatározó. A félsziget északi peremén, Belgrád térségében -2 °C -os a januári középhőmérséklet a Peloponnészosz-félsziget déli területein 13 fokot ugorva 11 °C -ra nő, nyáron viszont a két terület között mindössze 5 °C a különbség: 22, illetve 27 °C .

A csapadékot a nyugati szelek szállítják, legnagyobb részét a Dinaridák parti vonulatai fogják fel. A hegységnek éghajlat választó szerepe van. A szelekkel szembe forduló lejtői

felemelkedésre kényszerítik a légtömegeket, amiből évente több mint 2000 mm csapadék hullik. A Kotori-öböl fölötti Crkvice falu Európa második legcsapadékosabb pontja, a sokéves csapadék átlag 4623 mm. A belső hegyvidék évi csapadék mennyisége is meghaladja a 2000 mm-t, a medencékre viszont már csak 400-500 mm/éves csapadék mennyiség jut. A csapadék térbeli eloszlására, nyugatról kelet felé csökken. A félsziget északi tájain csupán az évi csapadék mennyiség 20, a déli vidékeken viszont már 55%-a érkezik a téli hónapokban.

A félszigeten a fön jellegű szelek uralkodnak. Az adriai partvidék viharosan lebukó szele a bóra, ami főként az őszi és téli időszakra jellemző. A térségben található egy keskeny völgyfolyosó a zord hegyek között, ahol mediterrán légtömegek érkehetnek a félsziget belsejébe (Vardar, Sztruma és a Marica mentén). (Gábris, 2007)

3.3. Vízrajz

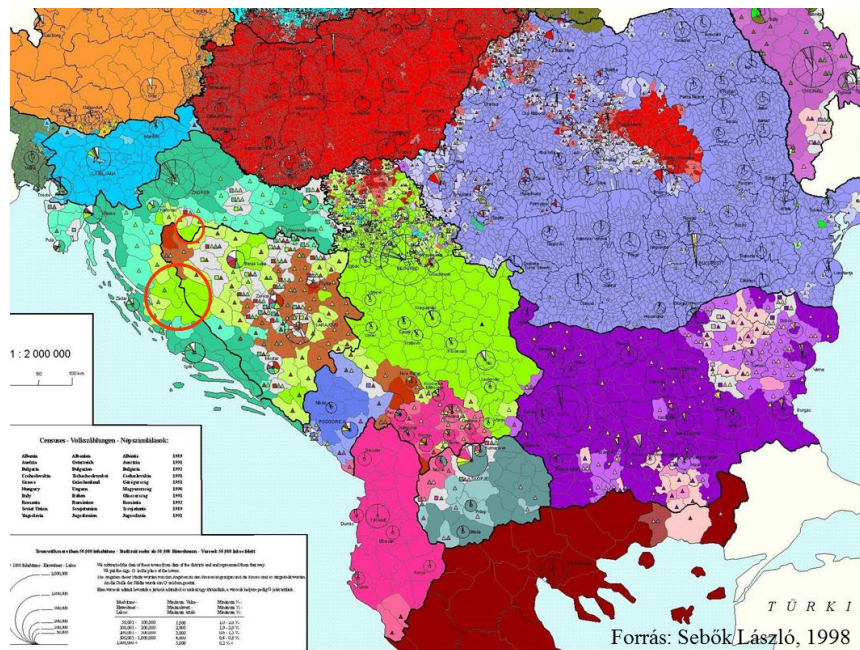
A Balkán-félsziget jóval hosszabb tengerpart kapcsolja az adriai és égei térséghez, mint a Fekete-tenger partvidékéhez, de a Duna révén mégis a félsziget területének mintegy feléről az utóbbiba jutnak a vizek. Az Égei-tenger vízgyűjtője is kiterjedt, hiszen a Vardar, a Sztruma, a Meszta és a Marica is ide önti vizét. Az Adria vízgyűjtő területe kicsi, ennek részben oka a parttal párhuzamosan futó Dinári-hegység, a karsztos hegyvidék felől kevés folyó érkezik a tengerhez, viszont tekintélyes karsztvíz készlettel rendelkezik.

A félsziget leghosszabb folyója, az általam egyik északi határnak jelölt Száva (940 km). A Júliai-Alpokban eredő folyó kiegyenlítettebb vízjárású, mint a tőle délebbi területeken található folyók, amik nyáron akár ki is száradhatnak.

A legnagyobb tavak, mint a Shkodrai-, az Ohridi-, a Preszpa-tó, karsztos mélyedéseket töltenek ki. Az Albánia határán elterülő állóvizek közül a Shkodrai-tó mindössze 6 m-rel van a tengerszint fölött. Az Ohridi-tó az albán–macedón határon fekszik, 695 m-es magasságban. Számos karsztforrás táplálja, vize nagyon tiszta akár 20 m mélységig is le lehet látni. Nyáron 22-25 °C-ra is felmelegedhet. Lefolyását az északi partvidéken induló Fekete-Drin biztosítja, amely Albánia területén egyesül a Fehér-Drinnel és Drin néven éri el az Adriai-tengert. Az albán–macedón–görög hármashatáron fekszik a Preszpa-tó, amit több kisebb patak táplál. A Preszpa-tó vize a mészkőterség felszín alatti járatrendszerén keresztül átáramlik a közelében lévő Galičica-vonulat alatt a Ohridi-tóba. (Gábris, 2007)

4. A Balkán néprajzi jellemzői

4.1. A Balkán etnikai képe

4. ábra: A Balkán etnikai képének vázlata

A Balkán térség nemzeteire nem volt mindig jellemző a XX-XXI. századi erős etnikai kötődés. Ez csak a XIX. században a nacionalizmus terjedésével vált fontossá. Az eszme terjedésével az emberek számára fontos lett a nemzeti öntudat. A mai Balkán etnikai képe nagyon hosszú idő alatt alakult ki. Nagy hatással voltak rá a VI-IX. század nagy népvándorlásai, a területén létrejövő, felbomló birodalmak, a sok éves török fennhatóság és a XX. század legnagyobb háborúi. Ezen hatások eredményeként a mai Balkánon az etnikai határok nem esnek egybe az államhatárokkal. Minden országban jelen vannak kisebbségek. Az etnikai hovatartozás egy szubjektív dolog, néhány nemzedék alatt megváltozhat ezért csak a mai állapotot szeretném bemutatni. A mai Balkán-félszigeten 12 nagyobb lélekszámú etnikum van jelen. Ezek közül csak az arumonoknak és a pomákoknak nincs önálló nemzetállamuk.

Ma a Balkánon élő népek legnagyobb százaléka a délszláv népcsoportba tartozik. A délszláv népek Kr. u. VI. századtól telepedtek le a Balkán-félszigeten. A Kelet-római Birodalom védvonalainak összeomlása után a szláv bevándorlások felgyorsultak. Az őshonos illíreket a hegyek közé, a romanizált lakosságot a tengerpartra szorították. (Garde, 2007)

Az albánok az indoeurópai albán nyelvet beszélő nép, a Balkán félsziget nyugati részén. Számuk becslések szerint megközelítheti a 6 milliót. A nép eredete a mai napig kérdéses. Egyes feltételezések szerint bölcsőjük a Balkán belső hegyvidéki területein található, ahol a

románok őseivel szoros közelségben alakultak ki. Más feltételezés szerint, az albánok évezredek óta a Balkán délnyugati peremén éltek, de nem tisztázott, hogy a dákok, trákok vagy illírek leszármazottai. A mai etnikai és vallási képe a török korszak határozta meg. Ma összefüggő albán lakosság, Albánián (3,1 millió fő) kívül Koszovóban (1,6 millió fő), Macedóniában, Törökországban és Görögországban (500 ezer fő) található.

Az *aromunok* a X-XI. században váltak el a románok őseitől. A délszláv nyelvben és a régi magyarban cincároknak nevezték őket. A létszámukat 100.000 és egymillió fő közé teszik. Nyelvük az újlatin nyelvek közé tartozó aromán nyelv, amely a román nyelv közeli rokona. Ma már az aromunok nagy része görög anyanyelvű. Nemzeti államuk nem alakult ki. Ma Macedónia, Görögország, Albánia, Bulgária és Dobrudzsa területén élnek. Ezek közül is a görögországi Nyugat-Makedónia régióban vannak a legnagyobb összefüggő aromon települések.

A *bolgár* nép eredete a mai napig tisztázatlan. A hagyomány szerint három nép, a bolgártörök, a trák és a dunai szláv összeolvadásából jöttek létre a VI század körül. A bolgár nyelvet beszélik, mely a déli szláv nyelvek keleti ágához tartozik, és cirill betűket használ. A hívő bolgárok 88%-a keresztény, 12% pedig muzulmán. A keresztény bolgárok nagyjából 95%-a ortodox. A mai Bulgárián (6,6 millió) kívül is élnek bolgárok. A szerbiai bolgárok többsége Boszilevgrad és Dimitrovgrad környékén él. Kisebb részük a Bánságban és Niš környékén. Összesen kb. 25 ezer ember. Megkülönböztetett részük a bánsági bolgárok, akik saját nyelvet, a bánsági bolgárt beszélik, illetve római katolikus vallású. Románia területén két csoportjukat különböztetjük meg: az ortodox vallású dobrudzsai bolgárokat és a katolikus bánsági bolgárokat. A görögországi és albániai bolgárok összesen kb. 40 ezer vannak, szinte teljes egészükben iszlám vallásúak. Ezeken kívül kisebb bolgár foltok találhatóak Moldovában, Macedóniában és Ukrajnában.

A *bosnyákok* délszláv népcsoport. A nemzeti identitásukra döntő hatással volt a muzulmán vallás. Ma szinte kizárólag azok nevezik magukat bosnyáknak, akik muszlim kulturális háttérrel rendelkeznek. A több mint 500 éves török jelenlét rányomta a bélyegét a bosnyák népre, akik katolikus és ortodox vallásukat iszlámra cserélték. Emellett nyelvük is átalakult, de teljesen érthető a szerbek, illetve a horvátok számára a mai napig. Elsősorban Bosznia-Hercegovinában (1,8 millió), Szandzsák és Koszovó vidékén (170 ezer) és Montenegróban (50 ezren) élnek.

A *görögök* az ókori hellének leszármazottai, akik az i. e. 17. század óta napjainkig Görögország (10,5 millió) és Ciprus (700 ezer) területén élnek. Ezek mellett kisebb foltokban

találhatunk görögöket Bulgária, Albánia és Törökország területén, de jelentősnek mondható görög népesség él szerte a világban. A népesség többségének vallása ortodox, nyelve a görög.

A *horvátok* a délszláv népcsoportba tartoznak. A nagy népvándorlások korát megelőzően a Kárpátok északkeleti lejtőin éltek és csak a VII. század végén telepednek le a Balkán-félsziget nyugati részén, az Adriai-tenger és a Száva közötti vidékre. Az Adriai-tenger északi partvidékéig húzódó horvát törzsek szláv nyelvet beszélnek és a IX. századtól katolikus vallásúak. Ma legnagyobb részük Horvátországban (4 millió fő) él. Kisebb létszámban, Bosznia-Hercegovinában (700 ezer) és a környező államokban fordulnak elő.

A *macedónok* délszláv nép. A macedón nyelvet használják, mely a délszláv nyelvek egyike. Nyelvi és kulturális gyökereik a VI. századig nyúlnak vissza, mikor a szláv törzsek Macedónia területére vándoroltak. Származásuk nem tisztázott, az elfogadott eredet történet szerint a macedónok, a VI. században szláv népekkel és más itt élő itt élő népekkel keveredve jöttek létre. Ezen népek közé tartoztak a görögök, a trákok és az illírek. A macedón nemzetiségűek nagyjából kétharmada Macedóniában lakik (1,3 millió fő). Jelentős kisebbség él a görög határ túloldalán illetve Törökországban és Szerbiában. A vallásokat tekintve a macedónok legnagyobb része ortodox, de vannak köztük muszlimok is.

A *montenegróiak* vagy crnagorácok délszláv népcsoport. Tulajdonképpen vitatható, hogy tekinthetőek-e külön népcsoportnak. Kulturális értelemben különböznek a szerbektől. Nyelvüket is külön kezeli az alkotmányuk, bár ez nyelvészeti kétséges. A montenegrói nyelv az ország függetlenségével vált hivatalossá. A montenegróit nem minden magát montenegróinak valló személy mondja anyanyelvének, hanem szerbül beszélőnek tekinti magát. Legjelentősebb részük Montenegróban (300 ezer fő) él, emellett Szerbiában, Horvátországban és Albániában is fordulnak elő kisebb montenegrói foltok.

Olaszok az Isztriai-félszigeten élnek kisebbségben. Újlatin népek, katolikus vallásúak.

A *pomákok* sajátos etnikai-vallási csoport a Balkán-félszigeten. A legelterjedtebb elképzelés szerint a Balkán-félsziget déli részén az oszmán-török hódítás után iszlamizált bolgár lakosság bogomil vallású részének az utódai. Bulgáriában létszámuk kb. 300 ezer. Bolgárul beszélnek. Egy részük töröknek, más részük bolgárnak vallja magát, a legnagyobb részük azonban nem rendelkezik etnikai tudattal, hanem egyszerűen "muzulmán" névvel illeti magát. Görögországban kb. 40 ezren vannak. Etnikai tudatuk általában nincs, egy kisebbség bolgárnak vallja magát. Macedóniában kb. 40 ezren vannak, egy részük albánnak vallja magát. Albániában kb. 3-4 ezren vannak, etnikailag ma már albánnak vallják magukat. Törökországban kb. 150 ezren élnek. Többségük ma már török nemzetiségűnek vallja magát.

Erős közöttük az eredeti anyanyelv elvesztésének jelensége, a fiatal nemzedék ma már csak török anyanyelvű.

A *románok* a román nyelvet beszélő, Közép-, Kelet- és Délkelet-Európában élő nép. A teljes számukat 22 millió főre teszik. A legjelentősebb számban Romániában (19 millió fő) élnek. A románok középkori elnevezése a vlach, a magyarban oláh volt, akárcsak több ma is élő balkáni népcsoportnak (arománok). A románok többsége az ortodox, kisebb része a görög katolikus vallást vette fel.

A *szerbek* délszláv népcsoport. A szerbek vallása ortodox keresztény, habár a történelem viharaiiban sokan áttértek az iszlám, vagy a katolikus hitre. Főleg Szerbiában élnek (6,3 millió fő), de jelentős közösség él még Montenegróban (200 ezer fő), Bosznia-Hercegovinában (1,7 millió fő), Horvátországban és Koszovóban (200 ezer fő). Nyelvük az indoeurópai nyelvcsaládba tartozó szerb, ami cirill betűket használ.

A *törökök* nép az altáji nyelvcsaládba tartozó török nyelvet beszéli. Vallásuk mohamedán. A ma élő törökök elsősorban az Anatóliában élt nemzetek leszármazottai. Törökországon (58 millió fő) kívül találhatunk török etnikumú lakosságot a volt Oszmán Birodalom utódállamaiban, Bulgáriában (800 ezer fő), Görögországban (130 ezer fő), Macedóniában (80 ezer fő) és Koszovóban (30 ezer fő). (Garde, 2007)

4.2. A Balkán nyelvi képe

A nyelv a nemzet egyik legfőbb elválaszthatatlan tulajdonsága. A Balkán lakosságának, többsége nyelvileg négy indoeurópai nyelvcsaládba sorolható. Délről észak felé: görög (10 millió), albán (5,5 millió) szláv (27,5 millió) újlatin (20 millió). A számokból kiderül, hogy a legutoljára a térségbe érkezett szlávok vannak a legtöbben. A 27,5 millió főt a hét délszláv nép adja: a szlovén, a horvát, a bosnyák, a montenegrói, a szerb, macedón és a bolgár. Annak ellenére, hogy egy nyelvcsaládba tartoznak, szókészletükben nincs sok hasonlóság, viszont bizonyos nyelvtani, szintaktikai és fonológiai aspektusokban mégis egyeznek.

A szláv nyelvek mind a protoszláv nyelvből alakultak ki. Egyes történeti nyelvészeti feltételezések szerint a protoszláv a „proto-balti-szláv” nyelvből fejlődött ki, ami a balti nyelvek őseinek, a proto-balti nyelvnek is az őse. E szerint az elmélet szerint az őshaza valahol a mai Litvánia körüli területeken feküdt. A szláv és balti nyelvekben legalább 289 közös szó van, ami ebből a feltételezett nyelvből származhat. Egyes nyelvészek szerint a protoszláv és protobalti nyelvek elválása az Kr. e. 1. évezred elején történhetett.

Más nyelvészek szerint a szláv nyelvek túlságosan eltérnek a szomszédos balti nyelvektől. A balti nyelvek beszélői egykor sokkal nagyobb területen éltek a Balti-tenger

partvidékén és attól délre. A VI. század körül a szláv nyelvet beszélők megjelentek a térségben és nagy területeket foglaltak el a balti törzsek által lakott vidékekből. Ezen elmélet szerint a balti és szláv nyelvek közti nyelvtani és szókincsbeli hasonlóságok annak tudhatóak be, hogy a szlávok és a baltiak sokáig közelségben éltek egymással. Van a nyelvészeknek egy harmadik csoportja is, akik szerint a szláv nyelv a Balkánon őshonos.

A nyelvészek szerint a szlávok még a X–XII. században is gyakorlatilag egy nyelvet beszéltek, bár több nyelvjárás létezett. Azonban a szláv nyelvű népek a XII. századtól egyre nagyobb területeket népesítettek be, így egyes részek távol kerültek egymástól. A magyar és frank hódítások hatására pedig el is szigetelődtek egymástól. Egyes szláv népcsoportoknak a XX. század előtt egyáltalán nem nyílt lehetősége saját nemzetállamuk felállítására.

Az elszigetelődések hatására a következő különbségek alakultak ki az egyes szláv nyelvű népek között. A szerbek és a horvátok beszélt nyelve nagyon közel áll egymáshoz, írott nyelvük mégis eltérő. A szerbek cirill betűket használnak, ellentétben a latint használó horvátokkal. A muzulmán bosnyákok nyelve is nagyon hasonlít az előbbi két nemzet által beszélt nyelvhez. Írásbeliségük a XX. században megváltozott, ugyanis a török betűket a latinra változtatták. Beszélt nyelvük, szókincsük a szerbekéhez, viszont a latin írásbeliség a horvátokéhoz hasonló. A bolgár és macedón nyelv egymáshoz közeli dialektusokat tartalmaz és egészen 1945-ig ugyanazt az írott bolgár nyelvet használták. 1945 után mind a bolgártól mind a szerbtől távoli dialektuson alapuló macedón nyelv jött létre, ami mai napig a nemzet szimbóluma.

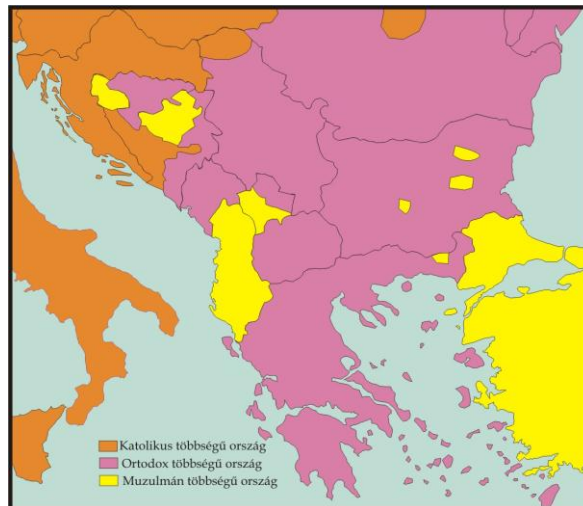
Az egyházi szláv nyelv az egyházi ószlávból alakult ki, az eredeti szókincs jelentős része óorosz szavakkal és más regionális alakokkal helyettesül. Az orosz ortodox egyház és a szerb ortodox egyház ma is ezt használja liturgikus nyelvként. Bár beszélt nyelvként nem használt, irodalmi használata néha előfordul.

Az *albán* nyelv is az indoeurópai nyelvcsalád tagja. Közeli rokona nincs. Albánia hivatalos nyelve, körülbelül 3,5 millió ember beszéli. A nyelvet beszélik még Koszovóban, Nyugat-Macedóniában, Görögországban, valamint elszórtan Romániában, Bulgáriában.

A *görög* nyelv Európa legrégebbi írásos emlékekkel rendelkező nyelve. Az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik, Görögországban 10 millióan beszélik.

Az *újlatin* nyelvcsaládot a román és az arumon nyelvek képviselik a térségben.

4.3. A Balkán vallási képe

6. ábra: A Balkán vallásainak vázlata

A Balkán térség legnagyobb konfliktusforrása a vallási hovatartozás. A térségen Európa legrégebbi kulturális választóvonalára húzódik keresztül. Ezt a vonalat a középkori keresztény egyház keleti és a nyugati felének eltávolodása, majd 1054-ben történő végleges kettéválása hozta létre. Ennek eredményeként kialakult a római katolikus és az ortodox egyház. A két egyház közötti filozófiai, liturgiai, nyelvi és politikai különbségek vezettek a szakadáshoz.

A IV. században a Római Birodalom hivatalos vallása a kereszténység lett. Az új vallás felvétele során felmerülő teológiai kérdések megválaszolására és az esetleges konfliktusok megvitatására 325-ben az egyházfők összehívták az első egyetemes zsinatot Nicea városában. A zsinat során a püspökök elismerték a római és az alexandriai metropolita fennhatóságát a tartományukon kívül eső püspökök felett is. Továbbá kimondták, hogy a püspökségek közül Róma elsőséget élvez, ezt az Alexandria, Antiochia, Konstantinápoly és Jeruzsálem rangsor követte. Ezen a hierarchián a bizánci Constantinus császár változtatni akart, ezért 382-ben összehívta az első konstantinápolyi zsinatot. Célja a saját püspöksége befolyásának növelése, amit sikerült is elérnie. A konstantinápolyi püspökséget Róma után a második helyre rangsorolták, ez általa keleti egyház Bizánc felügyelete alá került. Róma elsősége nem változott, így Róma püspöke maradt a keleti keresztények legfőbb vallási vezetője.

A Római Birodalom felbomlása után létre jött a Nyugat-római és a Kelet-római Birodalom, Róma illetve Konstantinápoly központtal. Az egyik nagy különbség ekkor kezdett el kialakulni. Nyugaton a politikai hatalom összeomlásával legtöbb helyen a keresztény egyház maradt az egyetlen szervezet, amely meg tudta őrizni centralizált felépítését és működését. A legtöbb helyen az egyházi előjárók átvették a polgári közigazgatási feladatokat. A később kialakuló királyi, császári hatalomnak ezért természetes volt és

elfogadta, hogy a pápa számos területen elsőbbséget élvez. Keleten teljesen más volt a helyzet, a császárok mindig is magukat tekintették az egyház fejének és a pátriárkák előljárójának.

A Kelet és Nyugat közötti ellentéteket a nyelvi kérdés is súlyosbította: nyugaton a latint használták, míg keleten egyre inkább a görög vált uralkodó nyelvvé. A birodalom egységének felbomlása után egyre kevesebben lettek, akik mindkét nyelvet beszélték, a két régió közötti kommunikáció egyre nehezebb lett. A nyelvi egység felbomlásával a kultúra és a szokások terén is szakadás állt be. A két egyház eltérő rítusokat vezetett be és máshogyan kezdett gondolkodni fontos teológiai kérdésekről. Utóbbinak egyik legfontosabb példája a "Filioque"-vita, ami Jézusnak az Atyához viszonyított természetét vitatja. Felveti, Jézus egylényegű-e az Atyaistennel vagy csak hasonlatos hozzá. Ezt az egylényegűséget a keleti egyház mai napig nem ismeri el. Vita tárgyát képezi tovább a papi cölibátus kérdése. A nyugati papi nőtlenséggel szemben ugyanis keleten házasemberek is lehettek papok, amennyiben felszentelésük előtt kötötték házasságukat. Ezen tényezők hatására 1054-ben a keresztény egyház két részre bomlott. (Wikipédia)

A két egyház közötti ellentétek kedveztek az iszlám terjedésének, ami a Török Birodalom előretörésével egyre nagyobb teret hódított a Balkánon. Az iszlám vallás elterjedését segítette az az előírás, ami szerint a birodalmon belül csak azok tölthettek be vezető pozíciót, és kaptak különböző kiváltságokat és kedvezményeket, akik iszlám vallásúak. Emellett szimpatikussá vált az emberek számára a teológiai és dogmatikai egyszerűség. A népszerűségét mi sem bizonyítja jobban, minthogy egyes területeken a birodalom felbomlása után is jelen maradt.

A keresztény vezetők nem nézték jó szemmel az iszlám térhódítását. Még az egymás közötti konfliktusaikat is megpróbálták rendezni, hogy együttesen hatékonyabban tudjanak küzdeni az új vallás elterjedése ellen. Az egyházszakadást követően kétszer is kísérletet tettek az ellentétek elsimítására. Azonban egyik kísérlet sem járt sikerrel. Keleten olyannyira kiújultak az ellentétek, hogy a törököktől való félelmük sem bírta rávenni őket a kiegyezésre.

De mik azok az eltérések, a keresztény és az iszlám vallás között, amik a későbbiekben is számtalan konfliktust generálnak? Az iszlám viszonya a nagy vallásokhoz sosem volt mentes ellentmondásoktól. Ezek a történelem folyamán számtalanszor generáltak véres összetűzéseket. Teológiai és dogmatikai szempontból a muszlimok saját vallásukat, egyszerűsége miatt, a legjobbnak tartják. A vallásuk hat alaptételre épül, ami a következő: egyistenhit, próféták és szentek létezése, a kinyilatkoztatott könyvek (Korán), angyalok és

dzsinnek jelenléte, végső nap és az elrendelés. Ezen hat tétel mellett az iszlámnak van öt alappillére: a hitvallás, az ima, az adakozás, a böjt, és az a kötelesség, hogy minden hívő élete során zarándokoljon el Mekkába a Szent Mecsethez.

A keresztények éppen ezért az egyszerűségért utasítják el az iszlámot, mondván, hogy nem képes olyan magas etikai tartalommal telítődni, mint a keresztény vallások. A keresztények istene személyes, alászáll az emberhez és osztozik sorsában, Allah azonban végtelenül elkülönült. Ennek ellenére a kereszténység megkülönböztetett figyelemmel fordul az iszlám felé, amennyiben annak híveit többnyire nem tekinti pogánynak, hiszen ahogy a zsidók, úgy a muszlimok is egy istenhez imádkoznak. A sok különbség között viszont vannak azonosságok a két vallásban. Az iszlámban is megjelenik Jézus, mint próféta, ám tanait az iszlám szerint követői meghamisították. A kereszténységgel szemben a muszlimok legnagyobb ellenállását a Szentháromság-tan váltja ki, mivel az ellentmond Isten kizárólagosságának, ami Isten mellé bármilyen lény társítását bűnnek tekinti. (Wikipédia)

A térség mai vallási képére jellemző, hogy a legtöbben az ortodoxok vannak, akik a Balkán háromnegyedét lefedik. Ide tartozik szinte az összes görög, macedón, szerb, montenegrói, bolgár és román. A katolikusok északnyugaton találhatóak. A horvátokra és a szlovénekre jellemző, illetve több a balkánon élő kisebbségekre. A harmadik legnagyobb vallása a térségnek, a muzulmán. Számos helyen találkozhatunk muzulmán szigetekkel. A legnagyobb számban a Balkán nyugati részén élnek. Az albán és a bosnyák nép szinte egésze iszlám vallású, a török idők óta. Becslések szerint a térségben 50 millió ortodox, 10 millió katolikus illetve muzulmán él. A három nagyobb vallás mellett jelen vannak még a térségben szétszórta a zsidó vallás hívei. Fontos megemlíteni, hogy a nyelv és a vallási hovatartozás között semmilyen összefüggés nincs. Lehet egy nép újlatin nyelvű, de ortodox tradíciójú, mint a románok, vagy a szláv nyelvű és katolikus szlovének és horvátok. A muzulmánok se különböznek nagy mértékben nyelvileg a keresztény szomszédiaktól. (Garde, 2007)

5. Országhatár változások a Balkánon

5.1. Birodalmi viszonyok az ókortól a XVIII. század végig

A terület ókori története az Kr.e. III. évezredtől, a minószi civilizáció kialakulásával kezdődött. Ezen kívül a mükénéi, krétai kultúra, valamint Hellenizmus színhelye volt. A görögök hanyatlása után a félsziget hosszú időn át a Római Birodalomhoz tartozott. Legnagyobb részben latin nyelvű, illír népcsoportok lakták. 395-ben a Római Birodalom felbomlásával jelentősen módosult Európa térképe. Létrejött a Nyugat-római és a Kelet-római Birodalom, ezek határvonala a félszigeten húzódott. A határvonal, mint politikai határ, nem volt hosszú életű, de később ez lett a keleti és a nyugati egyház választóvonal. Ugyanis 1054-ben a folyamatos ellentétek és konfliktusok hatására a keresztény egyház szétvált.

A VII. században elkezdődött nagy népvándorlások időszaka, ami átrajzolta a térség etnika képét. Szakdolgozatom szempontjából az egyik legfontosabb a szlávok bevándorlása.

A Római Birodalom kettészakadása utáni korszak legmeghatározóbb birodalma a Kelet-római Birodalom jogutódjának tekinthető Bizánci Birodalom volt. A folyamatos háborúzások, majd a török betörése Európába a XII. századra meggyengítette. Fokozatos terület vesztesékek után 1453-ban Konstantinápoly elbukásával végleg felbomlott.

A Bizánci Birodalom meggyengülése teret engedett új birodalmak létrejöttének. Az első Bolgár Birodalom VII. században már létrejött, Bizánctól megszerzett területeken, de ezt Bizánc nem sokkal az ezred forduló után visszaszerezte. Miután az 1100-as évek végén a Bizánci Birodalom meggyengült, létrejön a második Bolgár Birodalom. A bolgárok birodalma 1396-ban a nikápolyi csatavesztés következtében török kézre került. A bolgár államhoz hasonlóan még az ezred forduló előtt létrejött a Horvát Királyság a IX. században, ez azonban Magyarország tartománya lett az 1100-as évektől. A Szerb Birodalom korábbi bizánci területeken a XII. században jött létre és a török fennhatóság alá kerülésig önálló állam volt. A Hercegovinai Fejedelemség 1448-ban jött létre, de majd harminc éven belül török fennhatóság alá került.

A már említett török veszély a XIV. századtól fokozatosan érte el Európát és vele együtt a Balkánt. Kihasználva az európai népek közti ellentéteket sikerült a Kis-Ázsiából érkező oszmánoknak 150 év alatt, a Dardanellák átlépése után bevenni Konstantinápolyt (1453), Boszniát (1463), Havasalföldet (1476) is. A török hódoltság jelentős mértékben felforgatta a térség emberföldrajzát. Megjelent a harmadik vallás, az iszlám. Az elnéptelenedett területekre leginkább délkelet-északnyugat irányból bevándorlók érkeztek, ami által kibogozhatatlan népség keveredés kezdődött.

Azok a közép-európai országok, amik nem váltak töröktartományokká, lassan egy új nagyhatalom a Habsburg Birodalom befolyás alá kerültek. Akadt a térségben azonban néhány kivétel is, például Dalmácia és több görög sziget, ami Velence uralma alá tartozott.

Az Oszmán Birodalom a XVII. században hanyatlani kezdett, a Habsburgokkal szemben folyamatosan területeket veszített. Az 1739-es belgrádi béke vetett véget a két birodalom közötti harcoknak és stabilizálta másfél évszázadra a köztük lévő határt, ami a Száva, a Duna és a Kárpátok gerince volt. (Garde, 2007, Prévélakis, 1994)

5.2. Hatalmi átrendeződések a XIX. században.

A XIX. században az Oszmán Birodalomban élő balkáni népek egymás után eszméltek nemzeti tudatukra, és sorra vívták ki függetlenségüket. A sort a görög szabadságharc nyitotta meg, aminek eredményeként létrejött a független Görögország 1832-ben, ami ekkor még csak a Peloponnészoszi-félszigetből, a mai Közép-Görögországból és néhány Égei-tengeri szigetből állt. 1863-ban Jón-szigetekkel bővül területe. 1878-ban a berlini kongresszus eredményeként Thesszália is újra Görögország része lett.

Szerbia függetlenedése 1804-ben egy felkeléssel kezdődött, amit még törökök levertek. A véres megtorlásokat újabb felkelések követték. Orosz segítséggel, 1826-ban megalakulhatott Szerbia, mint a Török Birodalom hűbéres fejedelemsége. 1878-ban sikerült teljesen függetlenednie Montenegróval együtt. Ekkora már a törököket Koszovó és a Novipazari szandzsák kivételével az egész országból sikerült kiszorítani.

Bulgária is 1878-ban vált önállóvá, de a bolgár etnikum elterjedésénél jelentősen kisebb területen. 1885-ben Kelet-Rumélia (Kelet-Trákia) is Bulgária része lesz.

Bosznia illetve Hercegovina területén elmélyült konfliktus megoldásába beavatkozó több balkáni állam és a nagyhatalmak kiűzték a törököket. Az 1878-as berlini kongresszus döntése értelmében Bosznia és Hercegovina területi igazgatása az Osztrák-Magyar Monarchia kezébe került.

A fiatal balkáni nemzetállamok további geopolitikai célja a még mindig török fennhatóság alatt álló területek (Macedónia, Albánia, Trákia) megszállása és felosztása.

A nyugat-európai nagyhatalmak a XIX. század során figyelemmel kísérték és eltérő érdekeiknek megfelelően igyekeztek befolyásolni a Balkánon zajló változásokat. A század végére e tekintetben két nagyobb diplomáciai szövetség jött létre. Az egyik oldalon Oroszország; célja a pánszláv mozgalom kibontakozása, és a szláv testvérállamok segítségével Földközi-tengeri kikötő szerzése. A másik oldalon ezt Nagy-Britannia, az Osztrák–Magyar Monarchia, Olaszország és Németország minden erejével igyekezett

megakadályozni. Ők az Oszmán Birodalom területi integritásának sérthetlenségét próbálták fenntartani.

Az egyensúly megtartása mellett az „önös” célok is a Török Birodalom egyben maradását követelték. Az Osztrák-Magyar Monarchia vezetői félték, hogy a több nemzetiségű Török Birodalom széthullása követendő például szolgálhat a Monarchia területén élő népeknek. Olaszország az „új Római Birodalom” kiépítésével maga is ki kívánta terjeszteni hatalmát a Balkánra. A német birodalom pedig a „Drang nach Osten” szellemében szintén balkáni terjeszkedésről szőtt terveket. (Wikipédia, Garde, 2007)

5.3. Országhatár változás az I. és II. Balkán-háború hatására

Az I. Balkán-háború kirobbanásához a fiatal balkáni nemzetállamok geopolitikai célja vezetett, ami a még mindig török fennhatóság alatt álló területek (Macedónia, Albánia, Trákia) felosztása volt. Az európai nagyhatalmak igyekeztek megakadályozni a török ellenes háború kirobbanását. Azonban 1912 októberében Montenegró hadat üzent az Oszmán Birodalomnak. A hadüzenethez másik három ország, Bulgária, Szerbia és Görögország is csatlakozott.

A szövetséges országok egymástól függetlenül nyitottak frontot az oszmánok ellen: a bolgárok Trákiát rohanták le, a szerbek és a montenegróiak a Szandzsák, Észak-Albánia és Észak-Macedónia ellen intéztek támadásokat, míg a görög csapatok Dél-Macedónia és Epirusz (Dél-Albánia) ellen vonultak. A bolgár hadseregnek sikerült a törököket a Márvány-tengerig visszaszorítaniuk.

A Balkán-szövetség országaival szemben állt a szétszórt, pénzügyi és utánpótlási nehézségekkel küszködő oszmán hadsereg, amely képtelen volt a több megnyílt frontnak ellenállni. December 3-án a harcoló felek fegyverszünetet kötöttek, és a rendezés érdekében december 13-án Londonban vezetőik asztalhoz ültek a nagyhatalmak képviselőivel. A fegyverszünet leteltével a törökök még kísérletet tettek elvesztett trákiai birtokaik visszaszerzésére, de a bolgárok visszaverték őket. Az első Balkán-háború végére Észak-Albániát és Koszovót Montenegró és Szerbia, Dél-Albániát Görögország foglalta el. Görögország Thesszáliáig, Szerbia Macedóniáig nyomult előre, Bulgária pedig Trákiára terjesztette ki fennhatóságát. A londoni tárgyalásokon részt vevő felek végül 1913. május 30-án írták alá a londoni egyezményt, amelyben kimondták Albánia függetlenségét. A Szandzsákot felosztották Szerbia és Montenegró, Macedóniát Bulgária, Szerbia között, Thesszáliát pedig Görögországhoz csatolták.

7. ábra: A Balkán politikai vázlata 1912 decemberében

A londoni egyezmény rendelkezéseivel elégedetlenek voltak a győztesen szövetségesek. Különösen érzékeny problémának bizonyult Macedónia hovatartozásának kérdése. Bulgária, Szerbia és Görögország egyaránt igényt tartott a területekre. A háttérbe folyó tárgyalások ellenére, 1913 közepén a bolgárok megtámadták a macedóniai szerb és görög hadállásokat. A görögöknek hamar sikerült megállítani a bolgár előrenyomulást és visszaszorították őket a Sztruma folyó völgyéig. Az északi fronton a bolgárok a szerbektől is vereséget szenvedtek és hátrálni kényszerültek, Bulgária harapófogóba került. A bolgár hadsereg a nagy nyomás alatt összeomlott és fegyverszünetet kötött. 1913. augusztus 10-én írták alá a második Balkán-háborút lezáró bukaresti egyezményt, amelynek értelmében Bulgária elveszítette az I. Balkán-háborúban megszerzett területek java részét. Macedóniát Szerbia és Görögország között osztották fel, Kelet-Trákiát visszakapták a törökök, Dobrudzsa pedig Romániához került. Egyedül Nyugat-Trákia maradt bolgár fennhatóság alatt.

8. ábra: A Balkán politikai vázlata 1913 végén

5.4. Az I. világháború és a délszláv állam létrejötte

A megmaradt konfliktust a nagyhatalmi politika tovább súlyosbította; miután 1878-ban az Osztrák–Magyar Monarchia megszállta, majd 1908 októberében magához csatolta Bosznia-Hercegovinát, a délszláv eszme terjedésével felmerült egy egység délszláv állam létrehozása lehetősége.

Az eszme a XIX. század harmincas éveiben kezdett kialakulni, az éledő nacionalizmus hatására. A délszlávok közös öntudatát az a téveszme alakította ki, ami szerint ők az illírek leszármazottai. Az eszme célja a déli szlávok egyesítése volt. Ezt az egyesítést a különböző nemzetek más-más módon képzeltek el. Amíg a nemzetközileg elismert és független Szerbia központosított délszláv államot akart létrehozni, melyben maguknak vezető szerepet szántak, addig a horvátok egy szövetséges államformát akartak, amelyben minden nemzetnek azonos joga van. Ez utóbbiak használták a „jugoszláv” kifejezést, amelyet a szerb udvar nem fogadott el, mert ragaszkodott, ahhoz hogy az állam elnevezésében szerepeljen a szerb kifejezés. A „minden szerb egy országban” elv, a szerb politikában a niši deklarációban (1914) jelent meg először. A szerb kormány kimondta továbbá, hogy legfőbb kötelessége a szerb, horvát és szlovén testvérek felszabadítsa és egyesítése.

Ennek legnagyobb akadályá az Osztrák–Magyar Monarchia létezése volt. Világossá vált, hogy a Monarchia szétbomlasztása nélkül az egyesülés nem jöhet létre. Ezen törekvésüket, az orosz cári politika is támogatta, ugyanis Oroszországnak is érdeke volt egy erős, ortodox vallású délszláv állam létrejötte. A többi nagyhatalom eleinte az erőviszonyok felborítása miatt nem akarta a délszláv állam létrejöttét. A Monarchiából származó déli szláv emigránsok 1915. május 1-jén megalakították a Jugoszláv Bizottságot. A bizottság célja Horvátország (Szlavónia és Dalmácia) elszakítása a Monarchiától és egy föderatív délszláv állam (Jugoszlávia) létrehozása. 1917. július 20-án a korfui egyezményben a horvát és szerb vezetők megegyeztek a déli szláv állam létrehozásában. Ekkora már a nagyhatalmak érdeke is megváltozott. Anglia a délszláv állam létrejöttében látta a megoldást a németek „irány kelet” politikája ellen. Anglia mellett Franciaország is támogatni kezdte a délszláv állam létrejöttét, ugyanis ebben látták a nagyhatalmi egyensúly kialakulását a térségben.

1918 őszén, az I. világháború elvesztése után a Monarchia széthullása megindult. A horvát nemzetgyűlés október 29-én kimondta Horvátország függetlenségét és csatlakozását a Szerb–Horvát–Szlovén államhoz. Mielőtt a formális egyesítés létrejött a szerb politikusok igyekeztek kijelölni a szerb földek határait a Monarchiával szembeni területnyerések után. A szövetségesek támogatásával a szerb hadsereg 1918 őszén legyőzte a bolgár csapatokat, novemberben pedig hadparancsot adtak ki Horvátország, Szlavónia, Dalmácia, Bosznia-

Hercegovina és a Dél-Magyarország megszállására. Mivel a boszniai és szerémségi szerbek is a mielőbbi egyesülést szorgalmazták, a Szerb–Horvát–Szlovén állam küldöttsége december 1-jén megjelent Belgrádban, ahol ugyanazon a napon kikiáltották a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalakulását. Az új országot először Norvégia, majd Görögország, a nagyhatalmak közül az Egyesült Államok, majd Nagy-Britannia és Franciaország ismerte el.

9. ábra: A Balkán politikai vázlata 1923-ban

Az újonnan létrejött királyság azonban nem volt egységes. Tagjai között gazdasági, vallási különbségek voltak. Ez a különbség abból adódott leginkább, hogy az adott területek török és osztrák–magyar fennhatóság alatt álltak. Az 1921-ben kiadott alkotmány még feszültebbé tette a nemzetek közötti ellentéteket, ugyanis a három nemzetet nem egyenjogúként kezelte. Az alkotmány előírta a szerb nyelv egységes használatát, az egységes állampolgárságot, és az egységes állami közigazgatást, amelyben a király és a nemzetgyűlés alkotják az törvényhozó testületet. A végrehajtó hatalmat a belgrádi királyi kormány kezébe helyezte.

Az I világháború alatt a térség államai közül, mindössze Bulgária és Törökország álltak a központi hatalmak, vagyis a vesztesek oldalán. Bulgária 1919-es neuilly-i béke értelmében nagy területeket veszített: Nyugat-Trákia Görögországhoz kerül, a „Nyugati határvidékként” ismert része pedig Szerbiához. A győztesek közé tartozó Görögország megszerezte Bulgáriától Nyugat-Trákiát. Albánia területe nem változott. (Szondi 2005)

5.5. A II. világháború

A szerb-horvát ellentét egyre tovább fokozódott az 1920-as év elejétől. A növekvő összecsapások hatására 1929 januárjában a király hatályon kívül helyezte az alkotmányt,

feloszlatta a parlamentet, és bevezette a diktatúrát. Megszűnt létezni a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság parlamentarizmusa, helyébe önkényuralom lépett. Az ország új neve Jugoszláv Királyság lett. Az új rezsim azonban nem orvosolta a belső ellentéteket. A Jugoszláv Királyság sorsát a második világháború pecsételte meg. Miután letett az angliai invázióról, Hitler kelet felé tekintett. A Szovjetunió megtámadása előtt azonban rendeznie kellett a balkáni helyzetet. 1940. október végén ugyanis az olasz csapatok Albániából kiindulva megtámadták Görögországot, november 5-re azonban az olasz támadás elakadt.

Az olasz–görög konfliktusban Bulgária a tengelyhatalmak oldalán bekapcsolódott a II. világháborúba, aminek hatására jelentősen bővült területe. Dél-Dobrudzsa mellett visszakapták Szerbiától és Görögországtól Macedóniát, Nyugat-Trákiát és a Nyugati határőrvidéket is. A térség másik nagy országa Jugoszlávia kezdetben semlegesnek nyilvánította magát az olasz–görög konfliktusban. Erős német diplomáciai erőfeszítés hatására azonban a tengelyhatalmak mellé áll. 1941. március 25-én Jugoszlávia csatlakozott is a Háromhatalmi egyezményhez, ám két nappal később egy államcsíny érvénytelenítette a csatlakozást.

A kialakult Jugoszláv helyzet megoldása elsődlegessé vált a görög konfliktus rendezése előtt. A németek jelentős erőket csoportosítottak át a Balkánra. Bulgáriából és Magyarországról indítva napok alatt elfoglalták Belgrádot. A Jugoszláv Királyság felbomlott; április 10-én kikiáltották az „önálló” Horvátországot, ami német-olasz bábállammá vált. Bosznia-Hercegovinát Horvátországhoz csatolták.

A megmaradt Jugoszláv területeken a németek, olaszok és a magyarok osztoztak. A magyar csapatok visszaszerezték az I. világháború után Jugoszláviához csatolt Muravidéket, a baranyai háromszöget és Bácskát. Olaszország magához csatolta Szlovénia délnyugati és Dalmácia jelentős részét és szigeteit. Ezen kívül az olaszok létrehozták Nagy-Albániát, ehhez csatolták Koszovó déli részét, Nyugat-Macedóniát, és Montenegró délkeleti részét. Az így létrejött államalakulat teljes olasz befolyás alatt működött. Jugoszlávia felosztását követően a német haderő Görögország ellen indult és három nap alatt elfoglalta Athént.

A térség országait a német-olasz fennhatóságok alól nem a szövetséges hatalmak szabadították fel. Ennek a későbbiekben nagyon fontos szerepe lesz, ugyanis így nem kellett alárendelni magukat a Szovjetunió világhatalmi törekvéseinek. A németek kiűzését a térség a partizán mozgalmaknak köszönheti.

A második világháborút lezáró 1947-es párizsi békeszerződés nagyrészt az I. világháború végén meghúzott határokat állította vissza. Vagyis kimondja a második világháború alatti revíziók érvénytelenségét, kivéve: Dél-Dobrudzsa esetében, ami a vesztes

Bulgária birtokában maradt. Jugoszlávia pedig megszerzi Olaszországtól az Isztriai félszigetet. A térség azon országainak, melyek nem jugoszláv tagköztársaságok: Albánia, Bulgária, Görögország, Románia, Törökország, országhatárai a II. világháború után már nem változnak.

10. ábra: A Balkán politikai vázlata 1947-ben

A II. világháború után létrejövő, Joszip Broz Tito által vezetett Jugoszláv Demokratikus Szövetség hat tagköztársaságból (Szlovénia, Horvátország, Szerbia, Bosznia és Hercegovina, Macedónia, Montenegró) és kettő autonóm tartományból (Vajdaság és Koszovó) állt. 1963. április 7-én az ország új nevet kapott; Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság, ahol Tito örökös államfő haláláig. (Szondi, 2005)

5.6. A délszláv háború, Jugoszlávia széthullása

A folyamatos ellentétek csökkentésére elfogadott 1974-es új alkotmány jelentősen növelte a tagköztársaságok önállóságát, megteremtette a két tartomány (Vajdaság és Koszovó) nagyobb autonómiáját. Az Jugoszláviát egy 8 tagú elnökség vezette (a 6 tagköztársaság és a 2 tartomány küldötte). Mindez csökkentette Szerbia meghatározó szerepét az országon belül. Az 1980-as években a kommunizmus gyengülni látszott. Josip Broz Tito halála után meghatározott rotáció szerint cserélődtek a testület élén álló elnökök. Az elnökség tagjai azonban egyre inkább saját köztársaságuk érdekét igyekeztek előtérbe helyezni, ami elkerülhetetlen ellentétekhez vezetett. Noha Tito integráló politikájával arra törekedett, hogy népeit egységesítse létrehozva a jugoszláv nemzetet, a mélyen levő gazdasági és nemzetiségi ellentéteket nem tudta eltörölni, amely végül nemzeti és nemzetiségi ellentétekbe, majd fegyveres összecsapásokba torkollott. Előbb Horvátországban, ezt követően Bosznia-

Hercegovinában belháború tört ki. Még 1986 májusában Slobodan Milošević lett a szerbiai kommunista párt vezetője, ezzel egy kormányzati káosz kezdett kialakulni.

Milošević politikájának célja, a szerbek recentralizációja volt. Ennek megvalósításához szüksége volt a tagköztársaságok és tartományok támogatására. Ezen törekvés azonban szemben állt a szlovén és a horvát érdekekkel. Így egy patthelyzet alakult ki, melynek megoldását a szerbek az "alulról szerveződő" tömegmozgalmakban látták. Ez a recentralizációt ellenző tartományi és föderális politikusokat félreállítását jelentette. A félreállítás eszköze az ún. antibürokratikus forradalom lett, amely a koszovói szerbekkel és montenegróiakkal folytatott albánok elleni szolidaritási tüntetések sorát jelentette. A forradalom sikerrel járt, mert a szerb alkotmányt sikerült revízió alá vonni, amivel az addigi államjogi egyensúly megszűnt.

Az új helyzet azonban sem működőképes, sem kölcsönösen elfogadható nem volt. Tovább növekedett a konfliktus a szerbek és a többi tagköztársaság nemzetei között. Emellett az albán kérdést sem sikerült megoldani; 1990 januárjában újabb albán tüntetések kezdődtek, 1990. július 2-án pedig az albán többségű koszovói parlament kikiáltotta a Szerbiától független, "Koszovói Köztársaságot".

„1990-es év egy új szakasz kezdetét jelentette Jugoszláviában. A választásokat követően ugyanis a köztársasági kormányzatok jelentősebb szervekké lettek, mint a szövetségi központ, melynek ekkorra már csak a jugoszláv néphadsereg volt a kezében. Jugoszlávián kívüli változások is hatottak a délszláv államra.” (Csizmazia 2007) A keleti tömb felbomlása és az európai hatalmi átrendeződések után délszláv népek számára felcsillant a remény, a Jugoszláviától való függetlenedésre.

Jugoszlávia tehát a felbomlás szélére került. Erre külföldön is számítottak. A térség újra nagyhatalmi befolyás alá került. Az Amerikai Egyesült Államok nem támogatta Jugoszlávia feldarabolódását és kijelentette nem ismerné el sem Szlovéniát, sem Horvátországot önálló államnak, mivel azok veszélyt jelenthetnének a térség erőegyensúlyára. A másik indok, ami miatt az Amerikai Egyesült Államok nem támogatta Jugoszlávia megszűnését az ország felhalmozott adósság állománya volt, amit a szétesése esetén nem tudtak volna visszafizetni.

Nem sokkal később, 1991 nyarán az Egyesült Államok mégis megváltoztatta nézeteit és a probléma megoldását kezdte szorgalmazni. Továbbra is az egységet támogatta, de egy olyan egységet, amit kényszerítő erő alkalmazása nélkül fenn lehet tartani. (Csizmazia, 2007)

5.6.1. A háború kezdete, Szlovénia

Nem törődve a nagyhatalmak érdekeivel, 1991. június 26-án Szlovénia és Horvátország kinyilvánították függetlenségüket. Az első lépést a szlovének a szlovén-horvát államhatár felállításával tették. A két ország függetlenedését ellenzők csoportja ezt az alkotmány megsértésének tekintette. A szövetségi kormány főleg szerbekből álló hadserege 1991. június 27-én támadást indítottak Szlovénia ellen, hogy visszazerezzék a határellenőrzést.

A háború első szakasza szlovének és a szövetségi kormányzat között zajlott. A jugoszláv hadseregnek 10 napra volt szüksége, a határállomások nagy részének visszafoglalására. A katonai intézmények azonban szlovén kézen maradtak.

A háború kitörését követően az Európai Közösség azonnal élénk diplomáciai aktivitásba kezdett; 1991. június 28-án tárgyalásokat kezdtek a szerb, a horvát, és a szlovén elnökkel, hogy az érintett feleket rábeszélje a fegyverszüneti tárgyalások megkezdésére. Mivel ez a tűzszünet rövid ideig tartott, komolyabb tette szánté el magukat. Jugoszláviával szemben fegyverembargót rendeltek el, a pénzügyi segélyeket pedig megvonták az országtól.

Ennek hatására 1991. július 7-én megszületett a fegyverszüneti egyezmény, amely kimondta jugoszláviai nemzetek önrendelkezését. Az ún. szlovéniai határháború a szövetségi kormányzat vereségével zárult; jugoszláv csapatok kivonulásával 1991 októberében kikiáltották a független Szlovén Köztársaságot. (Csizmazia, 2007)

11. ábra: A Balkán politikai vázlata 1991 végén

5.6.2. Harcok Horvátországban

Szlovénia kiválása elindította Jugoszlávia felbomlását, a délszláv háború folyamata már megállíthatatlan volt. A szlovének mellett a horvátok is ki akartak válni a szövetségből, ez azonban csak akkor mehetett volna végbe fegyveres harcok nélkül, ha lemondanak a szerbek által igényelt területekről. Erre azonban nem voltak hajlandóak. Így kirobbant a háború.

Kezdetben, a horvátok nem voltak olyan sikeresek a szövetségi haderővel szemben (ami ekkora már teljesen elszerbesedett), mint a szlovének. A szerb szabadcsapatok megszállták Horvátország területének közel egyharmadát és távozásra kényszerítették az ott élő nem szerb lakosságot. A szerb előrenyomulás következtében Dalmácia elszigetelődött a központi horvát területektől. A szerbeknek ezáltal lehetőségük nyílt arra, hogy létrehozzák a hön áhított nagyszerb Jugoszláviát. A szerbek a nemzetközi elismerés érdekében, 1991 novemberében ENSZ békefenntartó erők bevonulását kérték, majd politikailag összevonták a megszállt területeket és kikiáltották a Krajainai Szerb Köztársaságot, amivel megakadályozták Horvátország függetlenedését. De a horvátok célja továbbra is a függetlenség volt. Ennek érdekében új hadsereget alakítottak. Azonban ennek létszáma csak a partizánakciókat tette lehetővé. (Mesić, 2007)

Ez alatt a nemzetközi politika is reagált az eseményekre; elsőként Ausztria, majd Magyarország ismerte el Szlovénia és Horvátország függetlenségét. 1991. augusztus 27-én az Európai Közösség is elismerte az egykori tagállamok függetlenségét és határait.

A háborút egyik fél sem akarta örökké folytatni, ezért 1991. szeptember 7-én Hágában béketárgyalásokba kezdtek. A konferencián a szerbek, a szlovének, a horvátok és a macedónok is képviseltették magukat. A részvétel azonban nem jelentett automatikusan együttműködésre való hajlamot. A szerbek már a tárgyalások kezdetén azt hangoztatták, hogy az Európai Közösség egyáltalán nem képvisel semleges álláspontot az ügyben. (Mesić, 2003)

A délszláv kérdéssel ekkora már az ENSZ is elkezdett foglalkozni és összehívta a Biztonsági Tanácsot. A tanács általános és kötelező fegyverembargót rendelt el Jugoszláviával szemben. Újabb hágai tárgyalások során sikerült elfogadtatnia a szerbekkel egy béketervet, mely szerint Jugoszlávia első lépésben "laza konföderációvá" alakulna, ezt követően pedig a tagköztársaságok bizonyos feltételek mellett elnyerhetnék függetlenségüket. Ez az ún. Carrington-terv előírta továbbá a tagállamok számára a területükön élő kisebbségek jogainak elismerését és az egyoldalú határváltoztatásról való lemondást. A szerbek ezeket a feltételeket hivatalosan azonban nem fogadták el. Erre válaszul az Európai Közösség felfüggesztette megállapodását Jugoszláviával, az általános vámkedvezményt eltörölte, több

jugoszláv termék importját korlátozta, az ENSZ-től pedig általános olajembargó elrendelést kért. Ezt a szankciót több ország (USA, Kanada, Svájc) mellett a Világbank is követte.

A háború a tárgyalások alatt tovább folyt és egyre súlyosabb méreteket öltött. Bebizonyosodott, hogy a hágai konferencia és a Carrington-terv kudarcba fulladt, ami az Európai Közösség alkalmatlanságát mutatatta az ügy kezelésében. A szervezet ezért lemondott a katonai beavatkozásról és elismerte a közös kül- és biztonságpolitika működésképtelenségét.

A délszláv-ügy a nemzetközi politikára is kihatott, nemzetközi elégedetlenséget váltott ki a szerbekkel szemben. Miután kiderült, hogy az Európai Közösség nem képes egységes katonai fellépésre, az ügyet 1991 októberében az ENSZ vette át. Milošević elfogadta a békefenntartó erők Horvátországba telepítését, de elérte, hogy a csapatokat nem Horvátország határaitra, hanem a frontvonalak és a határ közötti területekre küldjék. A térségbe telepített béke fenntartók feladata a tűzszünet betartatása, a védett zónák demilitarizálása és a menekültek hazatérésének biztosítása volt. A békefenntartó csapatok bevonulása ellenére a harcok tovább folytatódtak, bár kisebb mértékben. (Csizmazia, 2006)

5.6.3. Bosznia-Hercegovina függetlenedése

A jugoszláv kérdés másik fontos eleme, Bosznia-Hercegovina esetében az ENSZ mindent megtett annak érdekében, hogy ne alakulhasson ki olyan helyzet, mint Horvátországban. 1992 februárjában megalkották az ún. Cutileiro-tervet, melyet Bosznia-Hercegovinában élő etnikai csoportok, a bosnyákok, a szerbek és a horvátok képviselői írtak alá. A terv értelmében Bosznia-Hercegovina önálló államiságot kapott az országot pedig etnikai alapon 7 kantonra osztották fel. Az Európai Közösség és az Egyesült Államok elismerte az ország szuverenitását, a szerb és horvát kisebbségek viszont nem ezt szerették volna. Április 7-én a boszniai szerb nemzetgyűlés kikiáltotta a Boszniai Szerb Köztársaságot, július 2-án pedig a horvát nacionalisták a Herceg-Boszniai Horvát Közösséget. A Cutileiro-terv tehát kudarcot vallott, hiszen Bosznia-Hercegovinában is fegyveres harcok törtek ki.

Zavargások elsősorban Szarajevóban voltak, ahol több évig tartó háború alakult ki. A térség történetét innentől a boszniai szerbek hadserege és velük szemben álló bosznia-hercegovinai hadserege írta. A bosznia-hercegovinai csapatoknak sikerült néhány hónap alatt a boszniai területek 2/3-át ellenőrzésük alá vonni. 1992 őszére Bosznia-Hercegovinát a szerb és horvát igényeknek megfelelően katonai értelemben felosztották. A bosnyákokat azonban nem tudták a harcok beszüntetésére kényszeríteni, s egyfajta állóháború alakult ki a térségben. A délszláv háború talán legszörnyűbb kísérőjelensége az etnikai tisztogatás volt, mellyel

Bosznia-Hercegovinában is találkozunk; ezek a tisztogatások szervezett akciók voltak, melyeknek célja az elfoglalt területek etnikai homogenizálása volt. (Csizmazia, 2007)

5.6.4. Külső reakciók és az amerikai fellépés

Az ENSZ nem nézhette tétlenül tovább a Balkánon az értelmetlen öldöklést, ezért 1992. május 15-én a Biztonsági Tanács határozatot hozott, melyben 14 napos határidő mellett felszólította a konfliktusban résztvevő feleket a fegyveres összecsapások és az etnikai tisztogatások megszüntetésére, valamint a szerb és a horvát hadsereg lefegyverzésre. Miután azonban ez nem történt meg, amerikai, brit és francia nyomásra a Biztonsági Tanács komolyabb lépésre szánta el magát. Az ENSZ felszólított minden országot, hogy szüntessék meg a Jugoszláviával való kereskedelmi kapcsolatukat, állítsák le a Jugoszláviának szánt pénzügyi átutalásokat, függeszték fel az országgal való légügyi forgalmat és minden a jugoszláv kormány által támogatott tudományos együttműködést függesztenek fel.

1993-tól változás következett be Amerikában; ebben az évben lépett hivatalba Bill Clinton, aki már az elnökválasztási kampányhadjárataiban is hangsúlyozta az előző kormányzat Bosznia-politikájának hiányosságait. Elnöksége elején egyre nagyobb hangsúlyt kapott a beavatkozás politikája. 1994 februárjáig a NATO beavatkozása nem volt teljesen biztos, azonban február 28-án megindult az első közvetlen támadása a szerb katonai célpontok ellen. Az Egyesült Államok a helyzet megoldását a helyi szövetségesek kiválasztásában és azok korlátozott katonai támogatásában látta; a helyi szövetségesben az érintett bosnyákokat és a horvátokat vélte felfedezni.

1994. március 18-án az amerikai kormány segítségével megkötötték a horvát-bosnyák kettős államszövetségi egyezményeket, melyek értelmében, Boszniában egymással föderációra lépő horvát és muszlim kantonokat hoztak létre. A szövetségnek eredményeként 1994 végére 724 km² területet foglaltak vissza a boszniai szerb erőktől. Egy újabb szerb-bosnyák fegyverszünet megszegése után a NATO újabb támadásokat indított. A harcok, a népiirtások tovább folytatódtak. A szerb vezetés bejelentette, hogy a háborút Goražde, Bihać és Szarajevó bevételéig folytatják. Az ENSZ és a NATO megállapodtak abban, amennyiben a szerbek megtámadják a békefenntartó csapatokat, vagy újabb városokat, a NATO légitámadást indít a szerbek ellen. Augusztus 4-én a horvátok nagyszabású támadást indítottak a szerbek ellen, visszafoglalták tőlük Krajínát, majd segítséget nyújtottak Bihać felmentésében a bosnyák csapatoknak. Ennek tudatában az amerikai vezetés megindította a támadást a szerbek ellen. 1995. augusztus 30-án a NATO harci gépei megkezdték a szerb állások bombázását Kelet-Boszniában.

1995. szeptember 1-jén Milošević kezdeményezésére rövid fegyverszünetet kötöttek. Mikor azonban kiderült, hogy ez mindössze időhúzási taktika, a NATO szeptember 5-én felújította a légitámadásokat, azzal a szándékkal, hogy véglegesen térdre kényszeríti vele a szerbeket. A NATO elérte célját; 1995. szeptember 13-án a szerbek befejezték a támadásokat. A boszniai szerbek végül elfogadták a NATO követeléseit, s kivonták minden nehézfegyverüket Szarajevó 20 km-es övezetéből 1995. október 5-én a felek megkötötték az általános tűzszünetet, amely október 12-én életbe lépett és ezzel a csaknem 100 ezer ember halálát okozó boszniai háború lezárult. (Csizmazia, 2007)

5.6.5. A daytoni egyezmény

A felek közti béketárgyalások 1995 novemberében kezdődtek. A béketárgyalásokon elfogadták Bosznia-Hercegovina függetlenségét az ország eredeti határaival. Az új államot 51-49%-os arányban felosztják egy bosnyák-horvát föderációra és egy szerb autonóm államra. Az előbbi föderáción belül a horvát kisebbséget szintén autonómia illeti. A két országrésznek külön elnöke, parlamentje és kormánya van, közös ügyeket pedig (külügy, külkereskedelem, hadügy) a szövetségi hatóságokat illetik. Mindezek mellett a daytoni egyezmény előírta a fegyveres erők kivonását. (Csizmazia, 2007)

12. ábra: A Balkán politikai vázlata 1995-ben

5.7. Új államok születése a XX–XXI. század fordulóján

5.7.1. Montenegró

Jugoszlávia szétesése után 1992-ben létrejött a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság, mely két tagállamból, Montenegróból és Szerbiából állt. 2003-ban ez átalakult Szerbia és Montenegró Államközösségévé, amely a két állam laza szövetségén alapult.

2006. május 21-én, az Európai Unióval, három évvel korábban aláírt egyezmény értelmében népszavazást rendeztek arról, hogy Montenegró továbbra is része legyen-e Szerbia

és Montenegró államszövetségnek, vagy függetlenedjen tőle. Az Európai Unió 55%-os küszöbhez kötötte a montenegrói függetlenség lehetőségét. A referendum eredménye szerint a montenegrói lakosok 55,5%-a szavazott a Szerbiától való függetlenségre. A különválás hivatalosan 2006. június 3-án lépett életbe, az Európai Unió Külügyminiszteri Tanácsa pedig 2006. június 12-én ismerte el. Montenegró ezzel a világ 194. államává vált.

13. ábra: A Balkán politikai vázlata 2006-ban

5.7.2. Koszovó

A Jugoszláv államon belül autonóm tartomány volt 1989-ig. Miután a szerb parlament közvetlen igazgatása alá vonta még erőteljesebbé váltak az albán-szerb összecsapások. A NATO és az Egyesült Államok beavatkozása után átmenetileg 1999-ben ENSZ igazgatás alá került. 2004 márciusában újabb zavargások törtek ki, aminek hatására 2006-ban nemzetközi tárgyalások kezdődnek Koszovó helyzetének rendezésére. A tárgyalások célja egy olyan rendezés, amelyet Priština és Belgrád is elfogad. Az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország Koszovó függetlenségével szeretne volna megoldani a problémát, ezt azonban Oroszország nem támogatta.

A koszovói parlament tagjai 2008. február 17-én fogadták el a függetlenségi nyilatkozatot. A Biztonsági Tanács megosztott maradt a kérdésben (2008. február 25.). A vétójoggal rendelkező öt állandó tag közül az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország elismerte Koszovót, míg Oroszország és a Kínai Népköztársaság törvénytelennek tekintette a függetlenség kikiáltását. Az Európai Uniónak nincs hivatalos álláspontja Koszovó státusáról, bár az Unió jogászaival továbbra is segítik Koszovó alkotmányának és nemzetközi polgári jogának kidolgozását. Koszovó szomszédságában csak Szerbia nem ismeri el a függetlenségi nyilatkozatot. Horvátország, Bulgária, Macedónia és Montenegró is elismeri Koszovót.

2008. február 17-én a koszovói parlament kikiáltotta Koszovó függetlenségét. Az elnök 2008. június 15-én kihirdette Koszovó alkotmányának életbe lépését. Az alkotmány „független, szuverén, demokratikus, egységes és megoszthatatlan állammá” nyilvánította az országot. (Wikipédia)

5.7.3. Szerbia

A mai Szerbiát is új államnak tekinthetjük, ugyanis mai határa Koszovó függetlenedése után 2008-ban alakult ki. A területét Ó-Szerbia történelmi tartomány, illetve a Vajdaság alkotja.

14. ábra: A Balkán politikai vázlata 2008-ban

6. A Balkán geopolitikai képe a XXI. század elején

Az általam meghatározott Balkán területe, 573 ezer km². Ezen a területen a XXI. században 12 ország osztozik: Albánia, Bulgária, Görögország, Románia² (Havasalföld és Dobrudzsa) Törökország⁵ (európai része), és a volt Jugoszláv tagköztársaságok: Bosznia-Hercegovina, Horvátország¹ (Dalmácia Isztria és a történelmi Horvátország), Koszovó, Macedónia, Montenegró, Szerbia³ (a Vajdaság nélkül), Szlovénia⁴ (Szávától délre eső területe). A táblázatban csak az általam meghúzott határvonalon belül eső részek vonatkozó adatokat tüntettem fel. Az adatok a 2007-as viszonyokat tükrözik.

Állam	Terület (ezer km ²)	Lakosság (millió)	Terület aránya (%)	Lakosság aránya (%)
Albánia	28	3,6	5,1	7,5
Bosznia-Hercegovina	51	4,4	9,2	9,2
Bulgária	111	7,2	19,3	15
Görögország	131	11,1	22,3	23,3
Horvátország ¹	42	3,6	7,3	7,5
Koszovó	11	1,8	2	3,7
Macedónia	26	2,1	4,5	4,4
Montenegró	14	0,6	2,5	1,2
Románia ²	70	5,5	12	11,5
Szerbia ³	56	5,8	9,7	12,1
Szlovénia ⁴	10	0,9	1,7	1,8
Törökország ⁵	23	1	4	2
Összesen	573	47,6		

(Próbáld–Szabó, 2007)

Az balkáni államok területi rangsora szerint Görögország és Bulgária a térség legfajsúlyosabb államai. Ez a két ország 242 km² foglal el a Balkán összterületéről, ami több mint a teljes terület 40%-a. A balkáni országok lakosság száma szerint is ugyan ez a két ország áll az élen. A legkisebb területű és népességű állam a térségben Koszovó és Szlovénia (Szávától délre eső része).

6.1. A Balkán gazdasági kép a XXI. században

A Balkán mai gazdasági képét több tényező alakította. A térség országainak mai fejlettsége a török korig nyúlik vissza. Nagy hatással van a gazdaságra, hogy az ország a Habsburg, vagy

a Török Birodalom része volt. További tényező a II. világháború utáni időszak, amikor is a Balkán országai átálltak a szocialista tervezgazdálkodásra. A térség legnagyobb visszaesését a keleti blokk felbomlása okozta. A Balkán országai elvesztették a hatalmas szovjet piacot. Az ebből adódó válságot a 90-es években kirobbant délszláv háború tovább rontotta. A volt Jugoszláv tagállamok területén rengeteg ipari létesítmény semmisült meg. Amik megmaradtak azok pedig elavultak.

Albánia

Az albán gazdaság fejlettsége szinten minden mutató alapján a legutolsó helyek egyikét foglalja el Európában. Az egy főre jutó GDP-je 6649 USD, amivel a 100. a világ országai között. A gazdasági fejlődést az ország elszigetelése nehezíti. A legjelentősebb iparágai az élelmiszer és a könnyűipar, amik csak a hazai igényeket elégítik ki. A nehézipar helyi ásványkincsekre épül, emellett jelentős behozatalra is szorul. A parti síkság mentén jelentős földgáz- és kőolajlelőhelyek, a középső területein pedig krómérc telepei jelentősek. Az albán iparosítási program vezérelve az önerőre támaszkodás, célja a teljes önellátás. A legnagyobb ipari központja Tirana ide koncentrálódik az ipar 1/5 része. (Próbáld–Szabó, 2007)

Bosznia-Hercegovina

Az egy főre jutó GDP-je 4848 USD. Az ország iparosítására elsősorban az alapanyag gyártó ágazatok jellemzőek. A volt Jugoszlávia legfontosabb vas és acélkohászati kombinátjai itt találhatóak. A vasérc mellett jelentős só- és széntelepekkel rendelkezik. Bosznia-Hercegovina iparszerkezetéről megállapítható, hogy elavult, egyoldalú. A lappangó etnikai feszültségek, a vontatott privatizáció tovább gátolja a fejlődést és a külső tőke beáramlását. (Próbáld–Szabó, 2007)

Bulgária

Az egy főre jutó GDP-je 6857 USD amivel 72. a világ országai között. A rendszerváltást követően Bulgáriát hatalmas gazdasági válság sújtotta, amiből a 2000-es évben kezdett kilábalni. A válság a mezőgazdaságot is elérte, amit teljesen újjá kellett szervezni. A mezőgazdaság szerepe a 70-es évektől jelentősen csökkent 1997-ig. Ekkor az ágazat megreformálása egy folyamatos fejlődést indított el. Az ország mezőgazdaságára jellemző a délkelet-európai kontinentális gazdálkodás mellett a szubmediterrán is. Bulgária kilenc tartományának nem egyenlő a gazdasági fejlettsége. Három tartomány kiemelkedik közülük: Szófia térsége, Burgasz és Plovdiv. Burgasz az ország legfontosabb iparvidéke, a teljes termelés 1/5-e származik innen. Kiemelkedő mezőgazdasági és idegenforgalmi terület. Szófia tartomány legjelentősebb pénzközpont. Ezen kívül fő profilja a vaskohászat és az

idegenforgalom. Az ország legelmaradottabb térsége Montána tartomány. Atomerőműve révén vesz részt az energiatermelésben. (Próbáld–Szabó, 2007)

Görögország

Az egy főre jutó GDP-je 32000 USD, amivel 27. a világ országai között. Görögország a közepesen fejlett országok közé tartozik. A Balkán-félsziget többi államát messze lekörözi gazdasága, azonban a nyugat-európai országok között sereghajtó. Az ország GDP több mint kétharmadát a szolgáltató szektor adja. Legjelentősebb ágazata az idegenforgalom, a hajógyártás és a dohányipar. Mezőgazdasága jelentősen részesedik a nemzeti termékből. Legfőbb terményei a szőlő az olívbogyó, a citrusfélék, a zöldség és a gyümölcs. Juh- és kecsketenyésztése is jelentős. Legjelentősebb mezőgazdasági területei Thesszáliában és Közép-Görögországban vannak. Értékes energiahordozókban szegény. A kőolajkészleteihez a török határviták miatt nem fér hozzá. Ezért Peloponnészosz lignitkészleteit használja. Közép-Görögországban jó minőségű bauxit és nikkelbányák találhatóak, amiket a közelben fel is dolgoznak. Az ország legfejlettebb területei az idegenforgalomra épülő mediterrán tengerpartok. (Próbáld–Szabó, 2007)

Horvátország

Az egy főre jutó GDP-je 13000 USD. 22%-kal vette ki a részét Jugoszlávia mezőgazdasági termeléséből, 25%-kal az ipari részesedéséből, a tengerpart 9/10-ének birtoklásával az idegenforgalma pedig szinte monopolhelyzetet élvezett. A háború okozta visszaeséseket a 90-es évek végére sikerült megállítani. Szlavónia a mezőgazdaság legjelentősebb termőközete, gabonafélék mellett ipari növényeket is termeszt, valamint fejlett állattenyésztéssel rendelkezik. Dalmácia a mediterrán gazdálkodás hazája: szőlő, füge, sokféle gyümölcsstermesztés jellemzi. Legfontosabb ipari körzete a főváros Zágráb: fémfeldolgozás, elektrotechnika, gyógyszeripar van jelen. Az ország legnagyobb bevételi forrása az idegenforgalom. Legfontosabb üdülővárosai: Split, Fiume, Ragúza, Póla. (Próbáld–Szabó, 2007)

Koszovó

Egy főre jutó GDP-je 1900 USD. A volt Jugoszlávia legfejletlenebb része. Ipara szinte nincs. Ugyanakkor jelentős ólom- és cinkérc vagyonnal rendelkezik. Termőföldjei a Rigómezei- illetve a Metohijai-medencére korlátozódik. Az ország többi részén hegyi pásztorkodás és fakitermelés folyik. (Próbáld–Szabó, 2007)

Macedónia

Egy főre jutó GDP-je 3100 USD. Az egykori Jugoszlávia egyik legszegényebb országa, ipari és mezőgazdasági termeléséből mindössze 6-7%-kal részesedett. Az ország legfontosabb

kiviteli cikkek a Vardar völgyében termesztett ipari növények (gyapot, dohány, mák), valamint rizs. Ezeken kívül kevés cink-, réz-, ólom- és krómércet is exportál. Macedónia egyetlen jelentős ipari és művelődési központja Szkopje. (Próbáld–Szabó, 2007)

Montenegró

Az ország egy főre jutó GDP-je 3100 USD, amivel 167, a világ országai között. Sokáig megmaradt Jugoszlávia keretei között, de külvilág felé is egyre jobban nyitottabbá vált. Próbálta belső szilárdságát kialakítani, ennek érdekében előbb a német márkát, majd az eurót vezették be hivatalos fizetőeszközként. Gazdaságilag nagyon elmaradott régió, Jugoszlávia ipari termelésének mindössze 1,7%-át adta. A mezőgazdaság fejlődését gátolja, hogy művelésre alkalmas területeinek aránya mindössze 12%. Kevés gabonát, szőlőt, gyümölcsöt és dohányt termesztenek. Legnagyobb központja a főváros Podgorica. Textil-, fafeldolgozó-, alumíniumipar jellemzi. (Próbáld–Szabó, 2007)

Románia

Egy főre jutó GDP-je 9200 USD. Romániának a Kárpátokon kívüli országrésze Dobrudzsa illetve Havasalföld területei tartoznak a Balkánhoz. Dobrudzsa korábban rendkívül elmaradott régió volt, de az elmúlt évtizedekben sokat lépett előre. A Fekete-tenger mellett jelentős a hajógyártása, könnyű- és élelmiszeripara. Tulcsa timföldgyára importbauxitot dolgoz fel. Itt található az ország egyetlen atomerőműve. Havasalföld két külön régióból Muténiából és Olténiából áll. Muténia része Románia fővárosa Bukarest, az ország gazdasági és társadalmi központja. Itt összpontosul az ország iparának 1/8 része. Egyes ágazatokban még nagyobb arányt képvisel: gép-, vegy-, textilipar. A Muténiai-síkság kitűnő csernozjom talajjal rendelkezik. Napraforgó és cukorrépa a fő terménye. A régió része Ploitești a román olajipar fellegvára, valamint az autógyártás székhelye Pitești. Olténia a fejlesztések ellenére ma is gyengén fejlett agrárjellegű régió. Ipara Craiovára korlátozódik. Jelentős hőerőműve mellett, gép-, textil-, bőr-, és élelmiszeripar van jelen. (Próbáld–Szabó, 2007)

Szerbia

Egy főre jutó GDP-je 6781 USD. Az ország GDP-je 40 426 millió USD, amivel a világon a 77. helyet foglalja el. Az egykori államközösség legváltozatosabb, természeti erőforrásokkal rendelkező területeit örökölte. Az állam magvát Ó-Szerbia történelmi tartomány adja. Híres a gyümölcsstermesztése. Ércekben gazdag hegyek borítják. Lignit, ólom-, cinkérc bányászata jelentős. Legfontosabb központja, a főváros Belgrád. (Próbáld–Szabó, 2007)

Szlovénia

Az egy főre jutó GDP-je 13000 USD. A volt jugoszláv tagköztársaságok között a legfejlettebb. Gazdasága stabil és fejlett. Legfontosabb exportpartnerei az Európai Unió országai.

Törökország

Egy főre jutó GDP-je 10000 USD. Gazdasága dinamikusan fejlődik. A mezőgazdaság a lakosság 40%-nak ad munkát. Legfontosabb iparága a textilipar. Területén több sikere multinacionális cég működik. Legfontosabb központjai Ankara és Isztambul.

Összességében elmondhatjuk, hogy a Balkán államai közül mind terület, lakosság és gazdasági értelemben is Görögország a legfajsúlyosabb ország. A többi Balkán államhoz viszonyított fejlettsége miatt sokan nem is a térség országai közé sorolják, hanem Dél-Európához. Történelme miatt mégis a Balkán országa.

6.2. Konfliktusgócok a Balkánon a XXI. század elején

A Balkán térség legnagyobb konfliktus-gócpontjai azokon a területeken alakultak ki, ahol ellentétes vallási közösségek élnek. Emellett alakulhatnak ki olyan területen is, ahol olyan határváltozás történt, amit az egyik fél nem fogad el.

Horvát–szerb konfliktus

A két nép közötti konfliktus egyaránt vallási és politikai eredetű. Az ortodoxia és a latinitás ellentéte mellett a konfliktusoknak van még egy kiváltó oka. Az ok délszláv állam keletkezése idején alakult ki a két nép között. Míg Szerbia központosított délszláv államot akart létrehozni, melyben maguknak vezető szerepet szántak, addig a horvátok egy szövetséges államformát akartak, amelyben minden nemzetnek azonos joga van. Az ebből adódó ellentét Horvátország 1991-es függetlenedése után sem oldódtak meg. A konfliktus továbbra is jelen van Jelenleg Bosznia-Hercegovinában. Az ország jelenleg két államszövetségből áll, Szerb Köztársaságból és a Bosnyák–Horvát Föderációból áll.

Macedón–görög konfliktus

A konfliktus, Macedónia függetlenségének kikiáltásával, 1991-ben alakult ki. Görögország kezdettől fogva ellenezte, hogy az új állam egy görög tartomány nevét vette fel, illetve kifogást emelt Macedónia zászlajával és címerével szemben is. Az ENSZ 1993-as határozata alapján, Macedónia Volt Jugoszláv Köztársaság (Former Yugoslav Republic of Macedonia, röviden: FYROM) néven vette fel a világszervezet tagságába. Macedónia 1995-ben

megváltoztatta zászlaját és címerét is. Macedónia felvételét a NATO-ba Görögország 2008-ban megvétőzte.

Albán–szerb konfliktus

A konfliktus-gócponja Koszovó. Kiváltó oka a vallási ellentétek mellett, hogy Szerbia „történelmi jogához” ragaszkodva nem engedte a Koszovóban 90%-os többségben lévő albán nép elszakadását. A konfliktus véres háborúig és etnikai tisztogatásokig fajult, amit NATO és ENSZ beavatkozás követett. 2008-ban kikiáltották Koszovó függetlenségét, amit azonban Szerbia nem fogadott el.

Görög–bolgár konfliktus

A konfliktus Nyugat-Trákia Görögországhoz csatolásával robbant ki. Az I. Balkán-háború területi rendezések értelmében. Trákia Bulgária része lett. Az I. világháború területi rendezései után Bulgária elveszti Trákiát. Keleti részét Törökországhoz, nyugati részét Görögországhoz csatolják.

Bolgár–török konfliktus

Kelet-Trákia Törökországhoz csatolása a konfliktus forrása. Emellett történelmi és vallási ellentétek is vannak a két állam között.

Görög–török konfliktus

A konfliktus Ciprus miatt robbant ki. Az 1950-es években Görögország magához akarta csatolni a szigetet, a törökök azonban a sziget felosztását szorgalmazták. Ciprus a mai napig két részből áll. A törökök által lakott északi részből, melyen kikiáltották az Északi-ciprusi Török Köztársaságot, illetve a görög ciprióták által lakott déli részből. Ciprus mellett egy másik konfliktus góc a két nép között az Égei-tenger felosztása.

Bolgár–román konfliktus

Bulgária és Románia között Dobrudzsa a viszály forrása. Déli részét Románia a második Balkán-háború után szerezte meg, de az etnikailag vegyes terület a második világháború után visszakerül Bulgáriához.

7. Összegzés

Dolgozatomban a Balkán geopolitikai képét vizsgáltam eddigi tanulmányaim mellett, számos forrás felhasználásával. A bemutatott folyamatokat, viszonyokat ábrákkal és saját készítésű térképvázlatokkal szemléltettem.

A források részletes megismerésével rájöttem, hogy a Balkánnál nincs tökéletesebb példa bemutatni, hogy a geopolitika mekkora mértékben tudja rányomni a bélyegét egy térség életére. A Balkán története során sosem volt egység terület, mindig más nagyhatalmak érdekszférájában állt, amik leginkább ütköző zónának használták. A térségen haladt át a középkorban a nyugati és a keleti kereszténységet elválasztó vonal. Az újkor hajnalán a térség a Török Birodalom része lesz, ütközőzónát képezve az Oszmán Birodalom és Európa, később a Habsburg Birodalom között. Török Birodalom felbomlásakor ismét a nagyhatalmak érdekszférájába került. Az egyik oldalon Oroszország, a másikon a nyugat-európai nagyhatalmak álltak. Az I-II. világháborúban az antant és a központi hatalmak, majd tengelyhatalmak és a szövetségesek érdekszférájába kerültek. A II. világháború után a Balkán a Szovjetunió és a NATO ütközőzónáját képezi. Jelenleg pedig az Európai Unió illetve Oroszország között áll.

Szakedolgozatom elkészítése alatt megértettem azokat a folyamatokat, amik kialakították a XXI. század eleji Balkán képét. Feltételezésem szerint ez a kép nem a végleges politikai képe a Balkánnak. A jelen lévő számtalan konfliktus gócpontból bármikor újabb határmódosulások történhetnek. Erre a legnagyobb esély véleményem szerint Bosznia-Hercegovinában van.

8. Kronológia

Kr. e. III. minőszi civilizáció kezdete

Kr. e. II. évezred Az illír törzsek letelepedése

325 A niceai zsinat

382 A konstantinápolyi zsinat

395 A Római Birodalom két részre szakad

893-927 Az első Bolgár Birodalom

1054 A nagy egyházszakadás

1150 A Szerb Birodalom születése

1186 A második Bolgár Birodalom

1389 Rigómezei ütközet, a Szerb Birodalom vége

1453 Konstantinápoly török kézre kerül

1459 Szendrő elesik

1527 Jajca vára elesik, a Balkán jó része török kézre kerül

1815-1830 A második szerb felkelés, szerb függetlenség

1821-1830 Görög forradalom, függetlenség

1857-1859 Moldova és Havasalföld egyesül Románia néven

1860-1870 A bolgár egyház kihirdetése és autokefáliája

1878 San-Stefano-i békeszerződés

1878 Berliini kongresszus

1908 Bosznia-Hercegovinát annektálja az Osztrák-Magyar Monarchia

1912-1913 Balkán háborúk

1914 Létrejön az albán állam

1914-1918 Az I. világháború

1918 A Szerb–Horvát–Szlovén Királyság létrejötte

1919 Versailles-i konferencia

1929 Szerb–Horvát–Szlovén Királyság felveszi a Jugoszlávia nevet

1939 Albániát lerohanja Olaszország

1940-1941 Görögországot és Jugoszláviát elfoglalják a tengelyhatalmak

1944-1949 Polgárháború Görögországban

1981 Görögország csatlakozik az EGK-hoz

1989 A hidegháború vége és a kommunista országok demokratizálódásának kezdete

1990 július 2. a független "Koszovói Köztársaság".

1991 Szlovén, Horvátország és Macedónia függetlenedése

1995 Bosznia-Hercegovina függetlenedése

1997 Újabb konfliktus Koszovó és a szerbek között

1999 NATO beavatkozás, a háború vége

2006 Montenegró függetlenedése

2008 Koszovó függetlenedése

9. Saját térkép

A dolgozatomban található térképvázlatokat az 1-es és az 4-es ábra kivételével saját magam készítettem. Ezek a vázlatok a Balkán egy-egy jellemzőjét mutatják be. Elkészítettem a Balkán domborzati képezetét vázlatát, a fontosabb hegyláncok kiemelésével. Lehatároltam a Balkán térséget a történeti földrajzi tájak segítségével. Az 5. fejezetben pedig a Balkán politikai változásait szemléltettem vázlatokkal.

A térképvázlatokat egy 1:5 000 000-s alap térképből készítettem, a CorelDraw 12 nevű program segítségével. A beimportáltam a digitalizált térképet, ami után rétegeket hoztam létre a különböző elemek számára. Ezután körberajzoltam az országhatárokat a Bezier görbe segítségével. A kapott területeket CMYK színskála segítségével kitöltöttem. Ezt a névanyag elkészítése követte egy új rétegen. Miután elkészültek a vázlatok az exportálás segítségével azokat, .jpg formátumba mentettem el.

10. Hivatkozások

10.1. Irodalomjegyzék

Cvijič, Jovan (2009): A Balkán-félsziget és a délszláv országok - Az emberföldrajz alapjai, Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, Zenta, pp 13-15.

Csizmazia Gábor (2007): A délszláv háború-Jugoszlávia felbomlása, http://mjj.hu/Delszlav_haboru.htm. Utolsó elérés 2011. május 12.

Gábris Gyula (2007): Európa regionális földrajza, Természetföldrajz, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp 186–200

Garde, Paul (2007): A Balkán, Háttér Kiadó, Budapest, pp 19–34, pp 65–102

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Iszlám>. Utolsó elérés 2011. május 12.

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Koszovó>. Utolsó elérés 2011. május 12

http://hu.wikipedia.org/wiki/Nagy_egyházzsakadás. Utolsó elérés: 2011. május 13.

http://hu.wikipedia.org/wiki/Római_provinciák. Utolsó elérés: 2011 május 13.

<http://www.terkepek.adatbank.transindex.ro/belso.php?nev=258>. Utolsó elérés: 2011. május 10.

Kiss Lajos (1980): Földrajzi nevek etimológiai szótára, Akadémia Kiadó, Budapest

Makó László (1994): Egyetemes Lexikon, Officina Nova Kiadó Budapest, p 25, p 135, p 147., p 186., p 202., p 238., p 370., p 395., p 424.,

Mesic, Stjepan (2003): Nincs többé Jugoszlávia, Helikon Kiadó, Budapest

Pap Norbert (2007): A Balkán „kis” politikai földrajza, PTE TTK FI Kelet- Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs

Prévélakis, Georges (2007): A Balkán, Kultúra és geopolitika, Imedias Kiadó, Kozármisleny, pp 19–33, pp 45–58, pp 145–170, pp 195-2001

Próbáld Ferenc–Szabó Pál (2009): Európa regionális földrajza, Társadolomföldrajz, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp 280–290., pp 400–464.

Szondi Ildikó (2005): Nemzetiségi demográfiai viszonyok a délszláv országokban, különös tekintettel a magyarság adataira, Doktori értekezés Szeged

Todorova, Marija (1997): Imagining the Balkans, Oxford University Press, 1997/1. fejezet

10.2. Ábra jegyzék

1. ábra: Konkoly Sándor (szerk.), A Balkán „kis” politikai földrajza, PTE TTK FI Kelet- Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja, Pécs, p 17

4. ábra: Sebők László: Közép- és Délkelet-Európa nemzetiségei térképe

<http://lazarus.elte.hu/hun/maps/ke2500.gif>

A sajátkészítésű ábrák alaptérképe: Nagy Világatlasz, 2. javított kiadás (2005), Topográf
Térképészeti Kft., Budapest, pp 44-45, 1:5.000.000 , ISBN-963-9516-6 CM

11.Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Faragó Imre tanár úrnak, aki szakmai tudásával és tanácsaival segítette a szakdolgozatom elkészülést.

Köszönettel tartozom továbbá Verebiné Fehér Katalinnak, hogy mindig készségesen segített az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszékének Térképtárában, Horváth Ildikónak és Szekerka Józsefnek a szakdolgozatom során felmerülő egyéb problémák megoldásáért.

Nyilatkozat

Alulírott Szuromi Balázs (ETR azonosító: SZBPACT.ELTE)

A Balkán térség geopolitikai vizsgálata című szakdolgozat szerzője fegyelmi felelősségem tudatában kijelentem, hogy dolgozatom önálló munkám eredménye, saját szellemi termékem, abban a hivatkozások és idézések standard szabályait következetesen alkalmaztam, mások által írt részeket a megfelelő idézés nélkül nem használtam fel.

A témavezető által elfogadott és elbírált szakdolgozat elektronikus publikálásához (PDF formátumban a tanszéki honlapon)

HOZZÁJÁRULOK

NEM JÁRULOK HOZZÁ

Budapest, 2011. május 14.

.....
hallgató aláírása